

A. Niine · A. Süvalepp

ÜHEAASTASED LILLED

2/29306

A-20647IV

A. NIINE ja A. SÜVALEPP

ÜHEAASTASED LILLED

20647

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1955

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

29306

SISSEJUHATUS

Meie kiiresti laienevatel haljasaladel, ühiskondlike hoonete ümbruses, kooliaedades ja individuaalelamute juures vajame koos puude ja põõsastega järjest rohkem värvirikaid lilli. Lilled lähendavad nii noori kui ka vanu elavale loodusele, nende kaudu õpime mõistma taimede kasvamise seaduspärasusi. Lilled arendavad meie esteetilisi tundeid ja kunstilist arusaamist.

Kasutamisel olevatest lilledest on tähelepanuväärsed üheaastased lilled. Nende lillede liike ja sorte on väga palju, nad on õiterohked ja neid võib kasutada nii lillepeenardel, lõigatult toas vaasides, potitaimedena kui ka akende ning rõdude kaunistamiseks kastides. Üheaastasi lilli saab kasvatada seemnetest väga lihtsalt ning kiiresti.

Üheaastasteks lilledeks nimetatakse iluaianduses kasutatavaid rohtseid taimi, mis ühe aasta jooksul kasvavad seemnetest, õitsevad, kasvatavad seemneid ja siis surevad. Oma eluea vältel nad õitsevad ja kannavad seemneid ainult üks kord. Sellisteks tüüpilisteks lilledeks on meil üldtuntud astrid, levkoid ja peiulilled. Peale nende kasvatatakse üheaastaste lilledega lõunapoolse päritoluga püsililli ja poolpõõsaid. Need õitsevad meie tingimustes ainult ühel suvel, kannavad seemneid, kuid ise hävivad talvekülmas. Neist on meile tuntud üheaastaste lilledega lõvilõuad ja petuuniad, mis omal kodumaal on püsililled, kuid tähtpead ja kuldililled aga poolpõõsad.

Mõned üheaastased lilled, millede noored taimed võivad ületalve elada meie kliimas, külvatakse suvel ja talvitanud taimed õitsevad varakult järgmisel kevadel. Selliselt kasvatatakse aedkannikesi (võõrasema), lõosilma, keskmist kellukat ja teisi liike, mida tuntakse üldiselt kaheaastaste lilledega. Tegelikult aga kestab nende eluiga 12 kuu piirides, kuid kahel kalendriaastal, ja nad õitsevad ning viljas-

tuvad üks kord. Väga lähedased neile on ka mõningad sääraseid lilled, mida võib külvata sügisel ja siis õitsevad järgneval aastal varem kui kevadel külvatud lilled. Sellepärast ongi käesolevas teoses esitatud ka kaheaastasi lilli, nagu aedkannike, nelgid, tokkroos jt.

Üheaastasi lilli kasvatatakse juba ammust ajast, näiteks saialilli juba 12. sajandil. Vanadest üldtuntud lilledest on veel levkoi, jaanikakar ja käokann. 17. sajandil laienes üheaastaste lillede sortiment tunduvalt. Põldudel esinevatest umbrohtudest hakati lilledena kasutama rukkilille, üheaastast kukekannust, maguneid ja teisi. Uute maade avastamisega ning nende taimestiku uurimisega toodi Euroopasse järjest uusi lilleliike. Alles hiljuti veel täienes üheaastaste lillede pere Kapimaalt toodud kuldilillede, nemeesiade, kuld kollaste veniidiumite ja ursiiniatega.

Kuigi praegu on läbi uuritud kõikide maailmajagude taimestik, võidakse siiski veel leida uusi lilleliike. Samuti jääb lõpmatuid võimalusi uute, suurema dekoratiivse väärtusega lillesortide aretamiseks.

ÜHEAASTASTE LILLEDE PALJUNDAMINE

Üheaastaste lillede laialdane levik on tingitud osaliselt ka nende lihtsast paljundamisest ja vähesest nõudlikkusest kasvukoha suhtes. Üheaastasi lilli paljundatakse seemnetega, ainult erijuhtudel kasutatakse pistikutega paljundamist.

PALJUNDAMINE SEEMNETEGA

Seemned peavad olema sordipuhtad, et neist kasvatatud taimed oleksid samade sordiomadustega kui nende vanemad. Uued kultuursordid peavad olema lõplikult aretatud ja pikemat aega katsetatud, enne kui saame nende seemnetest sordiehtsaid järglasi.

Lillede seemned säilitatakse jahedas ja kuivas ruumis.

Seemnete külviaeg oleneb peamiselt kolmest tingimusest: 1) ajast, millal soovitakse saada õisi ja seemneid, 2) aja pikkusest taimede täiskasvamiseni ja 3) kasvuaja temperatuurist. Kasvuaja pikkust mõjutavad ka mulla niiskus, valguse intensiivsus ja päeva pikkus, kuid õhu temperatuur mõjutab seda kõige enam. Kui taimede kasvu-

Joonis 1. Hiina aster «Jaanalinnusulg».

aja pikkus kuni nende täiskasvamiseni (õitsemiseni) võimaldab seemneid külvata otsekohe kasvupenrale, kasutatakse seda kõige lihtsamat paljundusviisi. Samuti külvatakse kasvukohale neid lilli, mis ei talu ümberistutamist. On aga taimede täiskasvamise periood pikem, jõuaksid taimed penrale külvatult õitseikka hilissügisel või koguni ei hakka meie põhjapoolsetes tingimustes üldse õitsema. Selliste taimede seemned külvatakse varakevadel kasvuhoonesse või lavasse, tärgranud taimed pikeeritakse ja kasvatatakse lavas kuni penrale istutamiseni. Peenrasse võib taimi istutada alles pärast öökülmade möödumist — mai-kuu lõpus, juunikuu algul.

Üheaastaste lillede massiliseks kasvatamiseks tuleb kasutada võimalikult lihtsamaid paljundusviise, nagu külvamist kasvukohale — peenrasisse.

Külvamine kasvukohale. See paljundusviis vajab mulla hoolsat ettevalmistamist. Juba sügisel kaevatakse peenrad

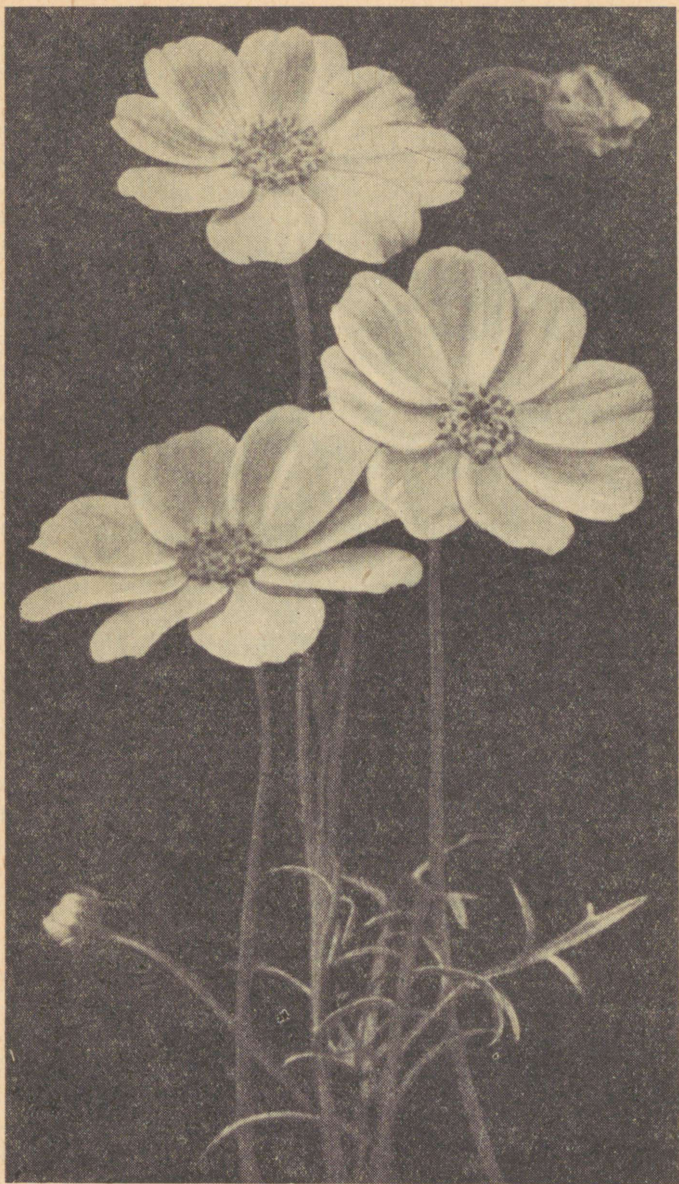
läbi, eemaldades kõik püsiumbrohtude juured ja harimis-
tõid takistavad kivid, oksatükid jm. Kui muld on toitainete-
vaene, anda kaevamisel juurde kõdunenud sõnnikut või
komposti. Värsket sõnnikut ei tohi kasutada. Happelisele
mullale lisada kustutatud lupja või põlevkivituhka. Väga
liivasele mullale lisatakse niiskuse säilitamiseks savikat
mättamulda.

Kevadel, niipea kui muld on tahenenud, külvatakse
mineraalväetistest superfosfaati 40 g ja kaaliväetist 20 g
1 m² kohta ja kaevatakse peenar ühtlaselt läbi. Liivakal
mullal tuleb kobestada ainult pealiskihti, kuna sügavama
kaevamisega kuivab muld kiiresti. Mulla pealispinda
tasandatakse hoolikalt. Mida kobedam on pealiskiht, seda
kiiremini ja paremini idanevad seemned. Liivakale mullale
võib seemneid külvata kevadel varem kui raskele savimul-
lale.

Olenevalt sordi omadustest külvatakse seemned vaokes-
tesse, mis tõmmatakse üksteisest 20 kuni 40 sm kaugusele.
Hajukülv ei võimalda kõplaga peenral mulla kobestamist,
vaid tingib käsitsi umbrohu kitkumist, mille tõttu seda
kylviviisi kasutatakse harva. Külvata on kõige parem tuu-
levaikse ilmaga enne lõunat. Peaaegu alati, eriti aga kui-
val ajal, on soovitatav külvivaod eelnevalt märjaks kasta,
siis ei ole vaja peenraid enne kasta, kui taimed on tärga-
nud. Seemned külvata võimalikult ühtlase tihedusega ja
katta mullakihi, mille paksus võrdub umbes seemnete
läbimõõduga. Kylvivagudele puistatud muld tihendada
kergelt reha seljaga ning kogu peenrapind rehitseda ker-
gelt kobedaks. Väga peeni seemneid kaetakse sõelutava
mullaga.

Väga kiiresti kasvavad lilled, nagu aedkilbirohud, kips-
lilled, ibeerised ja põisrohud õitsevad lühikese perioodi
jooksul. Õitsemise perioodi pikendamiseks tuleb neid kül-
vata korduvalt mõnenädalaste vaheaegadega. Kukekannu-
seid, magunaid ja saialilli on aga parem juba sügisel kül-
vata kohale ja teine kevadine korduskülv pikendab nende
õitsemisaega. Kukekannuseid on vaja külvata alati sügi-
sel, sest nad idanevad kõige paremini jahedas, umbes 5° C
temperatuuris.

Lillede külvamiseks peenardele rühmiti kasutatakse igas
rühmas isesuunalisi ridu, et lilled täiskasvanult ei näiks
ridades kasvavatena. Taimede reavahed peavad aga olema
kõblatavad.

Joonis 2. Stillmanni leptosiine.

Külvamine lavasse. Seemned külvatakse lavasse märtsi- ja aprillikuus. Kuna sel ajal esineb veel külmi perioode ja tugevamaid öökülmi, külvatakse seemned sooja või poolsooja lavasse. Mullakiht peab lavas olema 10 kuni 15 sm paksune. Selle pind tasandatakse rehaga hoolikalt tasaks, ja et mitte ei oleks kallakut lava alumise ääre poole. Seemned külvatakse kas hajukülvina mullapinnale või kitsaservalise lauaga (liistmürgistiga) vajutatud vaokesse, mis asetsegu üksteisest 5 kuni 10 sm kaugusel. Reaskülv on parem. Seemned külvata sellise tihedusega, et tärkavad taimed hiljem ei takistaks üksteise kasvamist. Külvatud seemned kaetakse pealesõelutava mullaga ja surutakse lauaga kergelt kinni. Kuiva mulla puhul kastetakse. Lavad hoitakse akende ja mattidega kaetult seni, kuni märgatakse taimede tärkamist. Siis antakse rohkesti valgust ja õhku. Steriliseerimata mullas kasvab rohkesti ka mitmesuguseid umbrohte, mis tuleb aegsasti eemaldada.

Katsed on tõendanud, et mida varem seemikuid pikeeritakse, seda tugevamaid taimi saadakse. Tärganud taimed pikeeritakse lavadesse 5 kuni 8 sm vahedega. Kui seemikud jäetakse pikeerimata, tuleb neid pärast tärkamist harvendada. Enne peenrale istutamist harjutatakse taimi välisõhuga. Selleks eemaldatakse lavaaknad algul pilvise ilmaga, kord-korralt suurendades katteta perioodi, ja lõpuks jäetakse lavad avatuks ka öösiti.

Külvamine kasvuhoonesse. Väga pika kasvuperioodiga üheaastased lilled ja need, mis vajavad külvamisel ning noorte taimedena kasvatamisel erilist hoolt, külvatakse kasvuhoonesse. Eriti vajavad kasvuhoones noorte taimedena kasvatamist väga peeneseemnelised liigid, nagu begooniad, lobeeliad, petuuniad ja lõvilõuad. Samuti külvatakse kasvuhoonesse neid lilleliike, mida soovitakse näha õitsemas juba kevadperioodil.

Seemned külvatakse kasvuhoones jaanuarist kuni märtsini külvikastidesse ja pottidesse. Nende külvinoode põhjas peavad olema augud liigse vee ärajuhtimiseks. Augud kaetakse potikildudega ja nõude põhja asetatakse umbes 1—2 sm paksune sõreda liiva kiht. Külviks kasutatav liivakas muld peab olema steriliseeritud, et kahjurid ja haigused ei saaks kahjustada lilletaimi. Muld steriliseeritakse kas kuuma veeauruga või formaliiniga ja pärast kahekolme nädalast seismist sõelutakse läbi ja asetatakse külvikastidesse ning pottidesse. Kastide ja pottide äärtes

Joonis 3. Harilik levkoi.

surutakse muld kätega tihedamalt kinni, kogu mullapind aga tihendatakse lauatükiga. Nii jääb tasane mullapind 1—2 sm kasti ja poti ülemisest äärest madalamale. Seemned külvatakse hajukülvina ühtlaselt ning kaetakse liivaga mullaga läbi sõela. Nende taimede seemned, mis idulehe staadiumis on väga haigusõrnad, nagu levkoid, kaetakse puhta liivaga. Eriti peeni begoonia ja lobeelia seemneid ei kaeta üldse. Pärast seemnete külvamist kastetakse mulda kergelt. Külvikastid ja potid hoitakse klaasidega kaetult kasvuhoone varjulises kohas. Kuid niipea kui tähtsavad esimesed taimed, asetatakse nad valguse kätte ning eemaldatakse katvad klaasid. Tähtis on, et idulehe staadiumis olevad taimed liigses soojuses ning valguse puudusel ei «veniks», s. t., idulehealune varreosa ei tohi kasvada ülemäära pikaks ega jääda nõrgaks. Noori taimi on vaja korralikult kasta ja piserdada. Kuuma päeva puhul tuleb piserdada sagedasti, pilvise ilmaga ei tohi piserdada üldse.

Taimed pikeeritakse idulehe staadiumis. Pikeerimisel istutatakse seemikud pikeerimispulga abil aukudesse peaaegu kuni idulehtedeni ja vajutatakse muld juurte ümber korralikult kinni. Väga väikesi begoonia- ja lobeeliaseemikuid pikeeritakse pintsetiga või pikeerimishargiga. Pikeerimishark on umbes 15 sm pikkune pulk, mille üks ots on lõigatud lamedaks ning sinna on sisse lõigatud kiilukujuline lõhe. Seemik võetakse pikeerimishargi lõhesse ning kergitatakse pikeerimispulga abil mullast välja ja asetatakse teise kasti või potti varem valmistehtud augukesse. Lobeeliad pikeeritakse tavaliselt 2—4 taime kokku. Pikeeritud taimi hoitakse algul mõned päevad varjutatult, hiljem on neid aga vaja, vastavalt ilmastiku tingimustele, harjutada välisõhuga. Teistkordne ümberistutamine (aprillis) toimub juba lavasse.

Selliseid taimi, mis ei kannata suurematena ümberistutamist, pikeeritakse 2—4-kaupa pottidesse ja istutatakse hiljem peenrasse kõige potimullaga. Kui tahetakse peenrdele istutada õitsvaid lilli, on vaja ka need ette kasvatada pottides.

PALJUNDAMINE PISTIKUTEGA

Mitmed üheaastased lilled lasevad end paljundada ka vegetatiivselt pistikutega. Sellistest lilledest on mainitavad raudürdid, päsmaslilled, petuuniad, salviad, lobeeliad,

Joonis 4. Leeksalvei.

lõvilõuad, nelgid ja portulakid. Pistikutega on eriti vajalik paljundada selliseid taimi, mis ei anna seemnetega paljundamisel küllalt kindlalt sordiehtsaid järglasi, seda samuti ka neil juhtudel, kui kogu peenar on vaja istutada täiesti ühtlase taimmaterjaliga.

Pistikutega paljundamiseks valitakse emataimed välja juulikuus ja lõigatakse kergelt tagasi. Augustikuuks tekiavad taimedele tugevad võrsed. Neist lõigatakse umbes 4—6 sm pikkused rohtsed pistikud. Pistikud asetatakse lavasse otstega niiskesse liivasse. Juurdumine toimub paari nädala jooksul. Juurdunud taimed istutatakse pottidesse ja hoitakse kasvuhoones ületalve. Vajaduse puhul kärbitakse taimede latvu. Kevadel märtsis-aprillis lõigatakse neilt taimedelt värsked võrsed pistikuteks. Väärtuslikumateks peetakse neid pistikuid, mis on lõigatud mullast tulevatelt harudelt või siis madalamatelt kõrvalharudelt. Taimede latvadest võetud pistikud annavad vähem elujõulisi taimi. Pistikutest kasvatatud taimi kasvatatakse edasi samuti kui seemiktaimi.

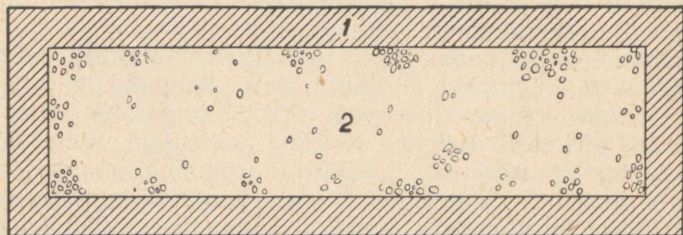
ÜHEAASTASTE LILLEDE KASUTAMINE

Igal aastal kasvatatakse meie linnade ja asulate ning individuaalalade kaunistamiseks väga palju üheaastasi lilli. Üheaastased lilled mitte ainult loovad parkides ja aedades värvivälju, vaid nad on ka lõigatult vaasides kaunid ja püsivad kaua. Potis kasvatatud üheaastased lilled sobivad samuti ruumide, kuid ka kalmude dekoratsiooniks. Linna-tüübiliste majade akende ja rõdude kaunistamiseks leiame jällegi häid esindajaid üheaastaste lilledega hulgast. Väänkasvuliste üheaastaste lilledega võime katta mitme meetri kõrgusi võrestikke ja vähemnägusaid müüre.

KASVATAMINE PEENARDEL

Lillepeenarde õige asukoht on arhitektuuriliste objektide, nagu ehituste, mälestussammaste, puhkeplatside jne. ümbruses. Vabal maastikul ning looduslikesse parkidesse üheaastased lilled ei sobi, sest sealsed puud, põõsad ja ka lilled on pikaealised.

Lilledel iga liik ja sort on erineva omapäraga. Et üheaastaste lilledel individuaalset omapära enam esile tuua, selleks peavad peenrad olema lihtsakujulised. Sobivamad on nelinurksed peenrad. Ümmargused peenrad sobivad

Joonis 5. Lihtne korrapärane peenar.

I variant: 1 — viltleht, lehed hõbehallid; 2 — leek-salvei, tulipunane.

II variant: 1 — lamav sanvitaalia, kollane pruuniga; 2 — aed-raudürt, tumelilla.

III variant: 1 — aedlobeelia, sinine; 2 — suur lõvilõug, lõhepunane.

IV variant: 1 — kroonjas iberis, valge; 2 — harilik levkoi, karmiinpunane.

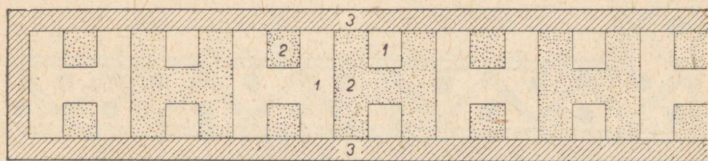
V variant: 1 — mehhiko päsmaslill, helesinine; 2 — oranž kuldüll, kuld kollane.

VI variant: 1 — lõhnav jaanikakar, kollaseleheline vorm; 2 — daalia, lihtõieline, madal, segivärvides.

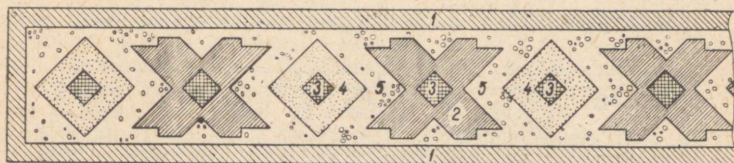
erandjuhtudel. Et lillede värvimassi esile tuua, peab peenra laius olema vähemalt üks meeter. Meil sageli kasutatavad kitsad 20—30 sm laiused ribapeenrad mahutavad ainult üks kuni kaks rida taimi ega ole küllaldaselt efektiivsed.

Ühelt küljelt vaadeldaval peenral asetatakse madalamad lilled peenra esiääre poole ja järk-järgult kõrgemad keskele ning tagaäärele. Taimede kaugus peenral üksteise suhtes peab olema selline, et nad õitseikka jõudes kasvaksid pealt kokku ühtlaseks lillevaibaks. Selleks on madalamate taimede vahekauguseks küllaldane 10—25 sm, keskmise kõrgusega taimedele 25—30 sm ja kõrgematele 30—50 sm. Parajatel vahekaugustel arenevad lilletaimed hulgaõielisteks ja kauaõitsvateks puhmasteks.

Lilli kasvatatakse peenardel kas korrapäraselt või korrapäratult — vabakujuliselt asetatuna. Peenra kavandi kujundamisel võtame aluseks meil looduses kui ka rahvakunstis esinevaid motiive.

Joonis 6. Eesti vöökirja ainetel kujundatud lihtne peenar, autor N. Tammoja: 1 — alatiõitsev begoonia, punane; 2 — alatiõitsev begoonia, valge; 3 — alatiõitsev begoonia, roosa.

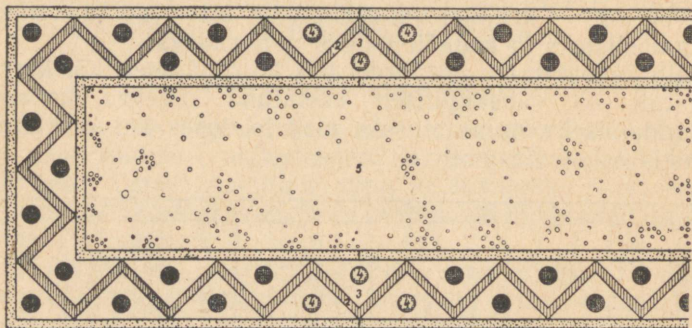

Joonis 7. Eesti vöökirja ainetel kujundatud peenar: 1 — aedlobeelia, sinine; 2 — leek-salvei, tulipunane; 3 — aed-põõsasmalts, lehed rohelised; 4 — vittleht, lehed höbehallid; 5 — lõhnav jaanikakar, kollase-leheline vorm.

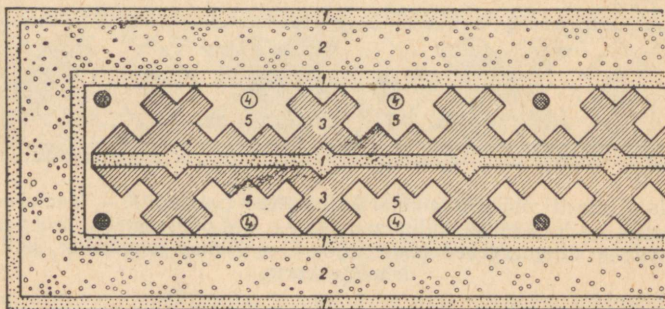
Eesti rahvakunsti pärandist saab edukalt kasutada mitmesuguseid geomeetriliste vöökirjade motiive (joonised 6—9). Muid geomeetrilisi mustreid võib peenardel kasutada väga lihtsates, ümbrusega sobivates vormides. Vare-

malt kujundati lilledest portreesid, kalendreid ja embleeme. Praegusel ajal vaatame lilli kui elavaid organisme, mitte aga kui värviandvat materjali. Mustrite kujundamisel aga muutuvad lilled paratamatult suuremal või vähemal määral värviliseks materjaliks. Mustrilisi peenraid võib kasutada ainult tagasihoidlikus ulatuses väga tähtsatel ja rahvarohkeil kohtadel.

Lihne korrapärane peenar taimestatakse ühte ja sama sorti kuuluvate lilletaimedega, ainult äärestuseks kasutatakse teist, madalamakasvulist sorti (joonis 5).

Joonis 8. Mustrilise äärega lai peenar: 1 — lõhnav jaanikakar, kollaseleheline vorm; 2 — aedlobeelia, sinine; 3 — alatiõitsev begoonia, roosa; 4 — viltleht, lehed hõbehallid; 5 — suur lõvilõug, poolkõrge, punane.

Joonis 9. Eesti vöökirja ainetel kujundatud peenar, autor N. Tammoja: 1 — aedlobeelia, sinine; 2 — alatiõitsev begoonia, roosa; 3 — alatiõitsev begoonia, punane; 4 — alatiõitsev begoonia, tumepunane; 5 — lõhnav jaanikakar, kollaseleheline vorm.

Joonis 10. Kohalekülvatavate lillede peenar. Punktirjoontega on näidatud külvivagude suunad. 1 — kukekannus, lilla; 2 — sametlill, roosa; 3 — aedress, sinine; 4 — aed-kilbirohi, valge; 5 — suureõieline portulakk, segivärvides; 6 — saialill, oranž; 7 — kolmekuune rõngaslill, roosa; 8 — lillhernes, helesinine; 9 — eldu, valge; 10 — harilik peegellill, lilla; 11 — magun, punane; 12 — longus rebasehein, tumepunane; 13 — Stillmanni leptosiine, kollane; 14 — kroonjas iberis, valge; 15 — peiulill, pruun; 16 — elegantne kiplill, valge; 17 — harilik kosmos, roosa; 18 — suureõieline lehterlill, valge; 19 — eldu, oranž; 20 — reseeda, kollakas; 21 — lillhernes, roosa; 22 — kapi imikas, sinine; 23 — sarik-iberis, lillakasroosa; 24 — oranž-kuldill, kollane; 25 — mungalill, oranž.

Joonis 11. Ettekasvatatavate lillede peenar.

I variant. Iga rühm iseliiki ja -sorti lilledega. 1 — päsmaslill, helesinine; 2 — leeksalvei, tulipunane; 3 — hiina aster, «Kääbus-krü-santeemaster», helelilla; 4 — suur lõvilõug, madal, kollane; 5 — aed-raudürt, lilla; 6 — oivale kummel, valge; 7 — muutlik trompetlill, segivärvides; 8 — hübriidne petuunia, madal, roosa; 9 — suureõieline nemeesia, oranž; 10 — šaboo nelk, punane; 11 — hübriidne petuunia, lilla; 12 — suureõieline õistubak, roosa; 13 — suur mungalill, oranžpunane; 14 — balsamiin, punane; 15 — hiina aster, «Triumph», valge; 16 — harilik levkoi, helesinine; 17 — sügisleeklill, lõheroosa; 18 — tumepunane tähtpea, pruunpunane; 19 — šaboo nelk, roosa; 20 — suureõieline nemeesia, valge; 21 — muutlik trompetlill, kollane; 22 — suureõieline nemeesia, punane; 23 — hiina aster, madal, lilla; 24 — leeksalvei, tulipunane; 25 — harilik pruudisõlg, madal, oranž; 26 — suur lõvilõug, madal, oranž; 27 — hübriidne petuunia, madal, lilla; 28 — suur lõvilõug, madal, kollane.

II variant. Nemeesiate rühmad.

Ääris (1) — helesinine; punased rühmad 2, 6, 8, 12, 16, 20, 23 ja 28; valged rühmad 3, 5, 9, 17, 21 ja 26;

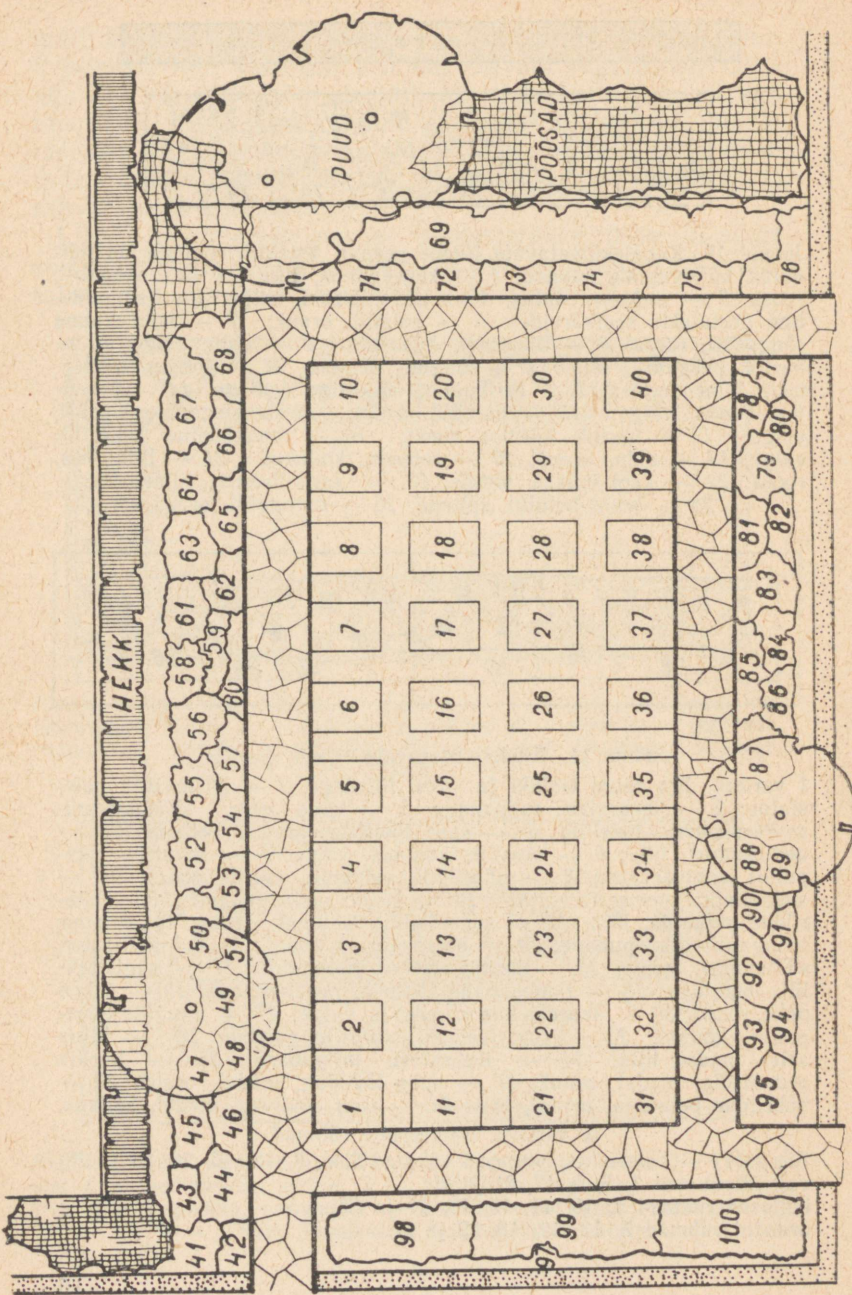
kollased rühmad 4, 10, 11, 15, 19, 24 ja 25;

oranžid rühmad 7, 13, 14, 18, 22 ja 27.

HEKK

PUUD

PÕOSAD

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40

98 99 100

Joonis 12. Üheaastaste lillele aed: 1 — suur lõvilõug, roosa; 2 — hiina aster, «Anmut», punane; 3 — hü-
 riidne petuunia, sinine; 4 — sulgjas libliklill, kirju; 5 — suur lõvilõug, tumepunane; 6 — tore salulill, sinine;
 7 — hiina aster, kääbus, roosa; 8 — suviadoonis, punane; 9 — hede vigi nelk, roosa; 10 — suur lõvilõug,
 purpur; 11 — hiina nelk, punane; 12 — muutlik trompetlill, kollane; 13 — suur lõvilõug, punane; 14 — hari-
 lik pruudisõlg, oranž; 15 — hiina aster, «Jaanalinnusulg», sinine; 16 — andurjas jaanikakar, valge punasega;
 17 — värv-neiusilm, kollane punasega; 18 — hiina aster, «Turg», tumepunane; 19 — õistubak, valge; 20 —
 hiina aster, «Anmut», roosa; 21 — harilik pruudisõlg, kollane pruuniga; 22 — tumepunane tähtpea, tumepunane;
 23 — hiina aster «Unikum», sinine; 24 — suureõieline lehterlill, roosa; 25 — õistubak, punane; 26 — hiina
 aster «Goldgarbe», kollane; 27 — madal mungalill, kollane; 28 — muutlik trompetlill, lilla; 29 — harilik pruudi-
 sõlg, punane; 30 — elegantne klarkia, roosa; 31 — hiina aster, «Triumph», helesinine; 32 — suur lõvilõug,
 oranž; 33 — lõhnav reseeda, kollakas; 34 — madal mungalill, punane; 35 — hiina aster, «Anmut», punane;
 36 — suur lõvilõug, valge; 37 — levkoi, Teicheri «Rubiin»; 38 — hiina aster, «Triumph», lilla; 39 — suur lõvilõug,
 kollane; 40 — hede vigi nelk, punane; 41 — põisrohi, sirelililla; 42 — harilik portulakk, segivärvides; 43 —
 suureõieline lina, punane; 44 — vihmaennustav kuldilill, valge; 45 — türgi mustkõmen, sinine; 46 — madal
 peiulill, kollane; 47 — õölevkoi, lillaroosa; 48 — harilik peegellill, lilla; 49 — nägus sametlill, punane; 50 —
 longus rebasehein, tumepunane; 51 — elegantne kipslill, valge; 52 — kroonjas jaanikakar, kollane; 53 — rukti-
 lill, sinine; 54 — eldu, karminpunane; 55 — harilik rõngaslill, roosa; 56 — aed-kukekannus, roosa; 57 —
 kapi mikas, sinine; 58 — aed-käokuld, segivärvides; 59 — eldu, oranž; 60 — aed-kihirohi, valge; 61 — uni-
 magun, punane; 62 — oranž kuldilill, kollane; 63 — harilik kosmos, roosa; 64 — aed-kukekannus, lilla; 65 —
 kroonjas tbeeris, valge; 66 — madal peiulill «Robert Beist», pruun; 67 — kukemagun, punane; 68 — Still-
 manni leptosine, kollane; 69 — lillhernes, segivärvides; 70 — suur lõvilõug, poolkõrge, kollane; 71 — suur lõvi-
 lõug, poolkõrge, tumepunane; 72 — suur lõvilõug, poolkõrge, oranž; 73 — suur lõvilõug, poolkõrge, tuli-
 punane; 74 — suur lõvilõug, poolkõrge, pronksivärvi; 75 — suur lõvilõug, poolkõrge, karmin; 76 — suur
 lõvilõug, poolkõrge, valge; 77 — hübridne petuunia, lilla; 78 — aedbeelia, valge; 79 — suureõieline pruudi-
 sõlg, «Liliput», kollane; 80 — alatiõitsev begoonia, punane; 81 — aed-raudürt, valge; 82 — aedpalsam, lilla;
 83 — hübridne nemeesia, punane; 84 — oivuline kummel «Goldball», kollane; 85 — mehiko päsmasill, hele-
 sinine; 86 — suveflok, lõheroosa; 87 — aedpalsam, punane; 88 — madal sanvitaalia, kollane pruuniga; 89 —
 alatiõitsev begoonia, roosa; 90 — hiina aster, madal, lõheroosa; 91 — aed-raudürt, lilla; 92 — suveflok, punane;
 93 — levkoi, «Käthe Teicher», helesinine; 94 — oivuline kummel «Schneeball», valge; 95 — aed-nemeesia,
 oranž; 96 — aedbeelia, helesinine; 97 — aedbeelia «Kristalpalast», tumesinine; 98 — mätashari, kollane;
 99 — leeksalvei, tulipunane; 100 — kõrge mätashari «Goldfeder», kollane.

Korrapäraseid lillepeenraid istutatakse suve jooksul 2 kuni 3 korda uute õitsema tulevate lilledega.

Korrapäratule peenrale asetatakse lilled omavahel sobivate rühmadena. Rühmade suurus on 0,3 kuni 1 m². Peenra esiäärde võib asetada kogu peenra ulatuses ühte sorti kuuluvad lilled. Hästi sobivad korrapäratutel peenardel samuti kohalekülvatavad üheaastased lilled. Seeme külvatakse ridadesse, kuid iga rühma ridade suund olgu erinev (joonised 10 ja 11).

Õppeasutuste aedadesse rajatakse eraldi üheaastaste lillede nurgakesed või omaette eriaed (joonis 12). Üheaastaste lillede eriaedades peaks igal sordil olema kasvamiseks umbes 1 m² suurune pindala. Neis aedades asetsegu veel väänkasvuliste lilledega kaetud kaarväravaid ning lehtla.

LÕIKLILLED

Üheaastased lilled on lõiklilledena hinnatud peamiselt oma võrratute värvirikaste õite tõttu. Eriti meeldivad on heledad puhtavärvilised õied, kuid ka tumedad ja mahedad värvitoonid on suvekuudel ilusad.

Paljud üheaastased lilled püsivad lõigatult kaua vaasides, nagu tsinniad ja saialilled. Üksikud liigid püsivad küll lõigatult väga lühikest aega (magnad 1—2 päeva), kuid selle aja jooksul on nad haruldaselt värvikad. Lõvilõugade, levkoide ja paljude teiste lillede avanemata õiepungad arenevad vaasides õiteks ja sellega pikeneb õitseag kuni ühe nädala võrra.

Väga väärtuslikud on lõhnavad lilled. Jätkub väikesest lilleherneste või levkoide kimbukesest, et täita tuba meeldiva lõhnaga.

Lillede lõikeks kasvatamine ühtib üldiselt peenralillede kasvatamisega. Sortidest valitakse selleks kõrged ja poolkõrged. Muld olgu toitainerikkam kui peenralillede kasvatamisel. Korduvate külvide puhul saame samalt taimeliigilt õisi pikal perioodil.

Lilli lõigatakse varahommikul ning asetatakse siis mõneks tunniks jahedasse ruumi vette. Jahedas seisnud lilled hoiduvad hiljem hästi isegi võrdlemisi soojas ja kuivas ruumis.

Lõiklilledeks kasvatatakse massiliselt nelke, levkoisid, lillherneid, astreid ja lõvilõugu.

Joonis 13. Šaboo nelk lõiklillena.

Üheaastastest nelkidest on lõiklillena esmajärgulise tähtsusega šaboo (Chabaud) nelk (joonis 13). Teised nelkide klassid, nagu hiina ja hede vigi nelgid annavad vähem väärtuslikke lõiklilli. Šaboo nelk on pika kasvuperioodiga. Ta külvatakse kasvuhoonesse või lavasse varakult — veebruaris. Taimi kasvatatakse edasi lavades ja istutatakse peenrale mais pärast öökülmade möödumist. Kasvukohaks sobib päikesepaisteline toitainerohke mullaga aianurk. Roosa-, punase-, kollase-, valge- ja lillavärvilised hästilõhnavad šaboo nelgi täidisõied avanevad pidevalt juulikuust alates. Suuremate ja paremini arenenud õite saamiseks murtakse iga varre küljest kõik vähemarenenud kõrvalpungad ära, jättes järele ainult ühe hästiarenenud õiepunga.

Levkoidsid võime kasvatada lõikeks peaaegu pidevalt kogu aasta. Varaõitsvate suvilevkoide õitsemine algab juba aprillis-mais, siis, kui lõpeb talvel kasvuhoonetes kasvanud

talilevkoide õitsemisaeg. Suvilevkoide erinevatesse klassidesse kuuluvate sortide kasvuperiood on mitmesuguse pikkusega. Valides erinevaid sorte, võime ühel ja samal ajal külvatud taimedest saada lõiklilli kevadest sügiseni. Sama võib saavutada ka ühe ja sama sordi korduval külvamisel kahenädalaste vaheaegadega. Maikuu külvatud sügislevkoid õitsevad oktoobrist detsembrini ja samal ajal külvatud talilevkoid alates veebruari lõpust aprillini.

Puhtakspestud juurtega levkoitaimed õitsevad vaasides kauem kui lõikeoksad. Vaasides tuleb vett vahetada tingimata iga päev, muidu läheb vesi roiskuma.

Lõikeks kasvatatavad lillhersed vajavad väga sügavalt haritud pinnast. Peenra muld kaevatakse kahe labida sügavuselt. Mulda segatakse rohkesti poolkõdunenud orgaanilist ainet, nagu mitmesuguste taimede pealseid ja puulehti, millele on lisatud superfosfaati, väävelhapukaaliumi ja vana lubjakrohvi. Seemned külvatakse aprillis pottidesse ja istutatakse peenrale mullapalliga. Taimed vajavad toestamist. Kvaliteetsete pikavarreliste lõikõite saamiseks eemaldatakse taimedel kõitraad ja kõrvalharud.

Astritest on terve hulk häid poolkõrgeid ja kõrgeid lõiklillesorte. Üldiselt hinnatakse puhtavärvilisi tädisõisikulisi sorte. Kollasevärvilise õisikusüdamiku paistmine näitab kasutatud seemne halba kvaliteeti. Lihtõisikulised hiina ning jaapani astrid on oma kiirikõitega väga ilusad.

Lõvilõuad õitsevad lõigatult vaasides üle nädala. Nende pikad saledad õisikud on tugevad ja rikkalike värviliste õitega. Lõvilõugade avanemata õiepungad arenevad vaasis edasi täisväärtuslikeks õiteks. Kui lõvilõuad külvatakse märtsis-aprillis külvikasti, siis saadakse õitsvaid taimi juulikuust alates. Lõiklillede kasvatamiseks sügiseks tuleb lõvilõugade seemneid külvata mais. Ilusamaid lõikõisi annavad suureõielised sordid punastes, roosades, oranžides, kollastes ja valgetes värvitoonides. Sortide nimed on enamasti valitud vastavalt õite värvusele.

Häid lõiklilli annavad veel kuldkollased ja heledad saialilled, roosad, punased ja valged kosmosed, valged ja roosad õistubakad, klarkiad, eriti aga oranžid, roosad ja punased tsinniad. Viimased on vastupidavamaid lõiklilli, samuti kui peililled, eriti *erecta*-rühmast. Sinisevärviliste õitega nigellad, rukkililled, aedrassid loovad värvide jahedust. Väga häid lõiklilli annavad veel paljud meie hästituntud, kuid ka vähemtuntud üheaastased lilled. Isegi madalad

Joonis 14. Elegantne kipsill.

kannikesed on väga nägusad asetatult madalasse kausikesse.

Magunaid lõigatakse peatselt avanevate pungadega, muidu on nende kestus vaasis üürike.

Varematel aastatel olid väga hinnatud mitmesugused õlglilled. Nende õied püsisid varjulises õhurikkas kohas kuivatatult muutumatul kujul algvärvis aastaid. Kuna aga kuivanud õlglilled on elutud, ei saa neid kõrvutada elavate lõiklilledega. Õlglilled võiksid kasutamist leida talvel pärjade valmistamisel. Õlglilledest on tuntumad akrokliinid, väga omapärane *Gomphrena globosa*, käokullad, siniste ja valgete õitega parkjuured.

POTILILLED

Paljud üheaastased lilled kasvavad pottides niisama hästi kui peenardel. Olenevalt nende lühikesest kasvuperioodist on nad odavad ning hästi kasutatavad ruumide dekoreerimiseks kui ka kalmudele asetamiseks.

Pottides kasvatamise agrotehnika seisukohalt võib üheaastasi lilli jagada kahte suurde rühma. Esimesse rühma kuuluvad niisugused taimed, mis moodustavad tihedaid nar-

masjuurterohkeid juurtepalle. Neid taimi kasvatatakse algul lavades ja siis avamaal peenardel. Peenardel vajavad nad suuremat vahekaugust kui tavaliselt peenralillede kasvatamisel. Lilled istutatakse pottidesse siis, kui õiepungad on välja arenenud või koguni õitseajal (astrid). Kui taimede peenramuld on kuiv, on vaja see põhjalikult läbi kasta ja alles paar tundi pärast seda võib taimi välja kaevata. Taimed tuleb kaevata välja hoolikalt, nii et mullapallid ei puruneks. Pottidesse istutamisel kasutatakse mättamulda. Pottides surutakse muld tihedasti ümber mullapalli kinni ja mullapind jäetakse 1—1,5 sm allapoole potiäärt, et kastmise vesi ei valguks maha. Läbikastetud vastistutatud taimed hoitakse mõned päevad akendega kaetud ja varjutatud lavades. Pottidesse istutatud üheaastaste lillede kasvuks sobib valguserikas jahe koht.

Kirjeldatud viisil istutatakse pottidesse madalaid päsmaslilli, astreid, sametlilli, kummeleid, balsamiine, peiulilli ja mätasharju. Viimased vajavad eriti sooja päikesepais- telist kasvukohta.

Teise rühma moodustavad lilled, mis istutatakse potti- desse väikeste taimedena või koguni külvatakse sinna. Need lilled on kasvutingimuste suhtes nõudlikumad kui eel- mised. Edukaks kasvamiseks vajavad nad head, toitaine- rikast mulda. Mullas olevatest väetisvarudest peab jät- kuma kuni taime õitseaja lõpuni. Pottidesse istutatakse 1—3 tugevat pikeeritud taime. Järgnevalt vajavad nad roh- kesti valgust ja õhku, et taimed kasvaksid kompaktsed ja elujõulised.

Väikeste pikeerimata taimedena pottidesse istutamist vajavad saialilled, hedevidgi nelgid, levkoid, lobeeliad, nemeesiad, petuuniad, reseedad, salviad, libliklilled, mungalilled, raudürid ja pruudisõled. Salviad vajavad suvel ühel kuni kahel korral ümberistutamist suurematesse potti- desse.

Kuna reseedad ei talu ümberistutamist, külvatakse ta seemned pottidesse. Tärgranud taimi harvendatakse, jättes kuni kolm tugevat kasvama.

AKENDE JA RÖDUDE KAUNISTAMINE

Majade aknaid väljastpoolt ja rõdusid kaunistatakse ta- valiselt 30 sm laiuste, 20 sm kõrguste ja vajaliku pikkusega kastidesse istutatud lilledega. Neis lillekastides peavad tai-

Joonis 15. Aednemeesia potillena.

med kasvama ja õitsema eriti rasketes tingimustes. Lõunapoolse majaseina ääres kõrvetab päike, kuivatades taimi ja ka kastides olevat mulda, lääne- ja põhjapoolsetel majakülgedel kannatavad taimed aga valguse vähesuse all. Pidevalt puhuv tõmbetuul painutab alatasa taimi.

On vähe taimi, mis kasvavad edukalt sellistes tingimustes ja õitsevad seejuures kuni sügiseni. Varemalt peeti lillkastides kasvatamiseks ainukese lilleliigina pelargooniume, kuid ka paljud üheaastased lilled kasvavad kastides hästi. Nii õitsevad akende taha ja rõduäärtele asetatud kastides hästi lillade, siniste, roosade ja valgete lehterjate õitega madalad petuuniad rikkalikult ja kaua (joonis 16). Petuuniad on päikesepaistel palju õierikkamad kui poolvarjus. Poolvarjulises kohas kasvatamiseks istutatakse aga kastidesse helesiniste õitega päsmaslilli. Madalatesse, väikese mullaga kastidesse sobivad siniseõielised lobeeliad, eriti aga sügavsiniste õitega ja rippuvate vartega sort «Saphir». Suuri kuldkollaseid õitemasse annavad päikesepaistel kuldkollased peiulilled. Nelkidest võib kasvatada

Joonis 16. Hübridipetuunia.

kirjuõielisi hede vigi sorte, kuid need vajavad tuulevaikset kasvukohta. Ka meile hästituntud mungalillede madalad sordid sobivad kastides kasvatamiseks hästi. Nende kasvatamisel tuleb vaid jälgida, et kapsaliblika röövikud ei saaks neid kahjustada. Öitsemisaja kestuselt seisavad esikohal peulilled ja neile mõningal määral sarnanevad haage pruudisõled.

Väikeseõielised begooniad sobivad kõikjale päikesepais- telistesse kohtadesse.

VÄÄNTAIMED

Üheaastaste lillede arvuka pere hulgas leidub kiiresti- kasvavaid vääntaimi, mis oma lühikese eluea kestel võivad sobivates tingimustes kasvada mitme meetri kõrgusteks. Nende taimede tüved on iseseisvalt üles kasvamiseks nõrgad ja vajavad seetõttu tuge. Üheaastased vääntaimed sobivad rõdude, lehtlate, müüride ja majauksi ümbritsevate võrede kattedeks. Tuntumaid vääntaimi on helepunaste õitega lilluba, mille varred kasvavad kuni 4 m kõrguseks ja õitseb

pidevalt sügiseni. Samuti on vääntaimena väga laialdast kasutamist leidnud mungalilled. Rammusas mullas kasvades katavad nende lehed õied kinni, sellepärast kasvatatakse mungalilli liivakamas ja kuivemas mullas. Lillhersed kasvavad kuni 2 m kõrguseni. Nende hästilõhnavad õied, nagu teame, püsivad lõigatult kaua vaasides. Ka siniseõieline lehtertapp on tänuväärt vääntaim. Tema lehterjad õied on öösiti ja vihmaste ilmadega suletud.

Kõiki ülalnimetatud taimi võib külvata kohe kasvukohale. Kasvuhoonetes ja lavades ettevalmistamist vajavad mitmesuguste viljadega ilukõrvitsad, *Cobaea scandens* ja *Mina lobata*.

TAIMEDE ISTUTAMINE JA HOOLDAMINE

Peaaegu kõik üheaastased lilled kasvavad hästi keskmises aiamullas, kus aastate vältel on kasvatatud mitmesuguseid köögiviljakultuure ja seejuures süstemaatiliselt väetatud. Muld valmistatakse lilletaimede istutamiseks samuti ette kui seemnete külvamisekski (vaata lk. 5).

Lavades ja kasvuhoonetes ettekasvatatud taimed on õrnad, eriti öökülmade suhtes. Avamaale peenrasse võib neid istutada maikuu lõpupäevil — juunikuu algul. Enne väljaistutamist harjutatakse taimi vähemalt kahe nädala jooksul välisõhuga. Selleks eemaldatakse algul päevaajal mõneks tunniks lavaaknad, lõpuks jäetakse taimed ka öösiti katteta. Korralikult kasvatatud taimed on tugevad ja elujõulised. Üks päev enne istutamist kastetakse taimed põhjalikult läbi.

Istutamiseks valitakse pilvine ilm. Kui aga istutusperioodil kestavad päikesepaistelised tuulised ilmad, tuleb taimi istutada pärast lõunat.

Istutamise kohad märgistatakse täpselt peenrale. Taimed võetakse üles koos korraliku mullapalliga. Istutamine toimub käega tehtud aukudesse, ainult väga raskel savikal mullal kasutatakse käsikühvlit. Taim asetatakse auku natuke sügavamalt kui kasvas enne ja muld surutakse ümber juurte kinni ning kogu istutatud peenar kastetakse korralikult läbi.

Võib juhtuda, et kõik taimed peenral ei lähe kasvama, seepärast tuleb väljalangenute asendamiseks jätta mõned taimed varuks. Üheaastaste lillede edaspidine hooldamine

on lihtne. Kuival perioodil tuleb neid üks kuni kaks korda nädalas kasta. Kasta tuleb korralikult, nii et muld on läbi märg, mitte aga liiga sagedasti ja ainult mulla pealispinda niisutades. Rõdul kastides ja pottides kastetakse taimi üks kord päevas.

Pärast kastmist on vaja mulda kobestada; koos sellega hävitame ühtlasi ka umbrohte. Umbrohte tuleb hävitada tihti, niipea kui nad ilmuvad; kui aga taimed hakkavad juba õitsema, on nad katnud mullapinna ja pidurdavad umbrohtude arenemist.

Mõnedel kõrgetel lõvilõugadel ja ka teistel taimeliikidel on kalduvus kasvatada ainult üks väga tugev õisik. Niisugustel taimedel kärbitakse enne õitsemist latv.

Õitsenud õied lõigatakse ära. Paljudel lilledel pikeneb sellega õitsemisaeg või tuleb teine õitsemisperiood.

Seemnekasvatuseks peab iga lillesõber valima paremad ja tüüpilisemad eksemplarid ning laskma neil seemned valmida. Astritel kasvab parem seeme kõrvalharudel. Kui avamaal seeme ei valmi, istutatakse seemnetaimed pottidesse ja paigutatakse valgesse jahedasse ruumi.

ÜHEAASTASTE LILLEDE LIIKE JA SORTE

Adoonised — *Adonis*. Tulikaliste sk.¹ Pärit Kesk- ja Lõuna-Euroopast. Taimed on veripunaste õitega ja peenelt sulgjaguste lehtedega.

Suvi-adoonis — *A. aestivalis*, kõrgus 40—50 sm, õitsemisaeg juunist augustini.

Sügis-adoonis — *A. autumnalis*, kõrgus 20—30 sm, õitsemisaeg juulist septembrini.

Idaneb kaua, külvatakse kasvukohale varakevadel, või veel parem juba sügisel.

Kasutatakse peenardel väikeste rühmadena ja ka äärislillena, samuti ka püsilillepeenardel. Tugevat värvilist mõju ei avalda.

Arkrooliin, roosa — *Acroclinium roseum*. Korvõieliste sk. Austraalia päritoluga õlgsete õitega taim. Õied on valged ja heleroosad, nii liht- kui ka täidisõisikulised. Viimased on ilusamad. Õitsemisaeg juunist kuni septembrini. Kõrgus kuni 50 sm. Külvatakse aprilli lõpul poolsooja lavasse või mai esimesel poolel avamaale peenrassa. Vajab kohevat liivast pinnast ja sooja, päikesepaistelise kasvukohta. Kasutatakse lõiklillena kuivadesse kimpudesse. Sobib ka peenralilleks.

Arktootis, suur — *Arctotis grandis*. Korvõielise sk. Pärit Lõuna-Aafrikast.

Lehed hallikasrohelist, õievarred pikad. Õisikud suured, matt-valged, hallikassinise keskosaga (keelõied seestpoolt valged, väljastpoolt helediljad, putkõied õisiku keskel hallikassinised). Õied on avatud ainult päikesepaistelise ilmaga. Õitseb juulis-augustis. Kõrgus 50—60 sm. Külvatakse aprilli algul poolsooja lavasse või kasvuhoonesse.

Eelistab sooja, päikesepaistelise kasvukohta ja kergelt kuiva lubjarikast pinnast.

Ilus ka lõiklillena.

¹ sk. — sugukond.

Astrid, hiina — *Callistephus chinensis*. Korvõieliste sk. Pärit Hiinast.

Laialdaselt tuntud ja asendamatud suvel ja sügisel õitsvad lilled. Toodud Euroopasse 1730. a. paiku. On aretatud rikkalikult erivorme ja värve. Kasvukujult võivad olla laialivalguvad, kompaktsed või püstised. Varajased sordid õitsevad alates juuli algusest, keskvarajased juuli lõpust või augusti algusest, hilised sordid hakkavad õitsema alles augusti lõpul.

Õisiku ehituselt jaotatakse hiina astreid liht- ja täidisõisikulisteks. Tuleb vahet teha originaal-lihtõisikuliste astrite ja nende vahel, mis täidisõisikulistest halva agrotehnika tagajärjel on muutunud lihtõisikulisteks. Viimastel on õie keskel asuv kollaste putkõitega osa suhteliselt suurem, võrreldes äärmiste keelõite pikkusega. Kuna aga originaal-lihtõisikulistel astritel, nagu «Elegans-» ja «Margareet-astritel» on õisiku keskel olev kollaste putkõitega osa suhteliselt väike, võrreldes pikkade äärmiste keelõitega, mis tavaliselt asuvad ühelt realt.

Täidisõisikulistel astritel on õisik üleni täidetud keelõitega, millede vahelt ei paista putkõied peaaegu üldsegi välja. Keelõied võivad oma kujult olla kas keelekujulised, sirged või kähardunud otstega nagu astrisordid «Jaanalinnusulg», «Turg», «Ameerika põõsas», «Pojeng», «Viktooria» jt., või kitsalt kokkukeerdunult torujad (nõeljad), nagu «Unikum», «Kiirik», «Kera» jt. Värvuselt esineb valgeid, roosasid, kollaseid, punaseid, lillasid ja lillakassiniseid sorte.

Kasvukõrguselt jaotatakse hiina astreid kolme suurde rühma.

1. Kõrged astrid, kõrgusega 55—100 sm.

«Ameerika iludus-aster», kõrgus 80—90 sm. Õied roosad ja punased. Levinumaid keskvarajasi sorte. Hea lõiklill.

«Ameerika põõsas-aster», kõrgus 80 sm. Õisikud pika-varrelised, suured ja hästitäidetud, värvuselt valged, roosad, punased, sinised ja lillad. Hiline. Suurepärane lõiklillena. Haigustekindel.

«Aurora-aster», kõrgus 60 sm, keskvarajane, õied lõhe-roosad.

«Jaanalinnusulg-aster» (joonis 1), kõrgus 50—60 sm. Õied valged, roosad, punased, hele- ja tumelillad. Keskvarajane. Ilus lõikena.

«Kera-aster», kõrgus 55 sm. Õisikud kerajad, teravate, nõeljate keelõitega. Keskvarajane.

«Kiirik-aster», kõrgus 60 sm. Õisikud pikkade, nõeljate keelõitega. Keskvarajane.

«Turu-aster», kõrgus 70—80 sm. Õisikud suured, hästitäidetud, pikavarrelised. Keskvarajane. Ilus lõiklillena.

«Meister-aster», kõrgus 55—60 sm. Tumekollane, keskvarajane.

«Pojeng-aster», kõrgus 65—70 sm. Kasv püstine. Õisikud hästitäidetud, suured, pikkade vartega, keskvarajane.

«Roos-aster», kõrgus 60—65 sm. Õisikud pole nii hästi täidetud kui «Pojeng-astril». Keelõied äärtel sirged, keskelt sissepoole painutatud. Talub paremini vihmaseid ilmu. Kasv tugev.

«Surprise-aster», kõrgus 65 sm. Omapärase roosa värvusega.

«Unikum-aster», kõrgus 60 sm. Keelõied pikad, kitsad. Õisikud suured pikavarrelised. Keskvarajane.

Kõrgeid astreid kasutatakse peamiselt lõiklilledena, kuid sobivad ka peenra- ja rühmalilledena.

2. Poolkõrged astrid, kõrgus 35—50 sm.

«Komeet-aster», kõrgus 40 sm. Rikkalikult õitsev, keskvarajane. Keelõied tipust kähardunud.

«Kuninganna-aster», kõrgus 40 sm. Kasv laialivalguv. Varajane.

«Königin der Hallen-aster», kõrgus 30—45 sm. Varajane ja haigustekindel. Hea lõikeks.

«Liliput-aster», kõrgus 30—45 sm. Õisikud väikesed, keelõied teravad, nõeljad. Kaua ja rikkalikult õitsev. Keskvarajane.

«Pompoon-aster», kõrgus 50 sm. Õisikud väikesed, tihedalt täidetud. Keskvarajane.

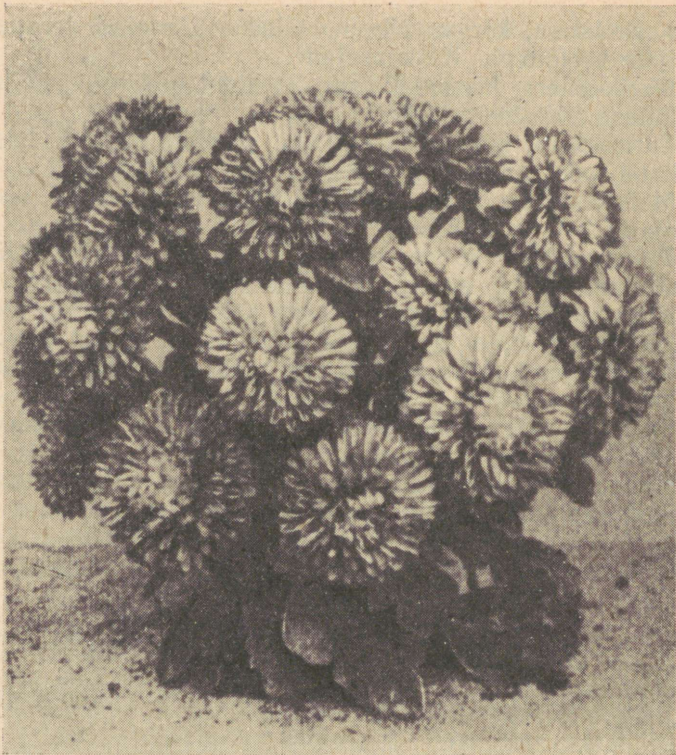
«Rekord-aster», kõrgus 50 sm. Õisikud suured, keelõied kitsad, pikad. Keskvarajane.

«Viktooria-aster», kõrgus 50 sm. Õisikud suured, hästitäidetud. Hiline. Kasv püstine.

Poolkõrged astrid sobivad peenra- ja lõiklillena. Võib kasutada ka potilillena.

3. Madalad astrid, kõrgus 15—30 sm.

«Allerheiligen-aster», kõrgus 25 sm. Õisikud ilusad, hästi täidetud. Hiline. Kasv kompaktne. Suurepärase poti-, peenra- ja äärislill.

Joonis 17. Hiina aster «Käabus-krüsanteem aster».

«Anmut-aster», kõrgus 30 sm. Õisikud ilusasti täidetud, helepunased. Keskvarajane. Kasv püstine. Haigustekindel.

«Frühwunder-aster», kõrgus 30 sm. Ilusad suured õisikud. Keelõite tipud kergelt kähardunud. Astritest kõige varajasem. Kasv laialivalguv. Kohane lõikeks.

«Käabus-aster», kõrgus 25 sm. Väikesed õisikud. Varajane.

«Käabus-krüsanteemaster» (joonis 17), kõrgus 30 sm. Ilusakujulised suured õisikud. Keskvarajane.

«Triumph-aster», kõrgus 20—25 sm. Õisikud suured, hästi täidetud, «Pojeng-astri» sarnased. Keskvarajane. Ilusaim madal aster. Hea ääris- ja potilill.

«Waldersee-aster», kõrgus 30 sm. Rikkalikult õitsev. Õisikud väikesed, kergelt täidetud. Hiline. Kasv kuhikjas-kompaktne. Ilus potilillena.

Madalakasvulised astrid on nägusad äärislilled. Sobivad kasutada ka poti-, peenra- ja musterpeenralilledena.

Kõik hiina astrid külvatakse märtsi lõpul või aprilli algul kasvuhoonesse või poolsooja lavasse. Külviks ja pikeerimiseks kasutatakse täiesti tervet mulda, kus varem pole astreid kasvanud, või läbiaurutatud mulda. Pärast tärkamist taimed pikeeritakse poolsooja lavasse. Varajase kevade puhul võib kohe pikeerida ka avamaasse tagavarapeenardele. Sel puhul hakkavad natuke hiljem õitsema, kuid kasvavad hästihärgnevateks puhmasteks. Lavades ettekasvatatud taimed võib välja istutada maikuu lõpul. Tavaliselt istutatakse astrid tagavarapeenardele ja hiljem, õienuppudes või õitsemise algul, istutatakse koos mullapalliga päris kohale, asendades varem äraõitsenud suvililli, näiteks varajasi levkoisid.

Hiina astrid vajavad päikesepaistelise kasvukohta ja toitainerikast mulda. Tugev orgaaniline väetis antakse astrite peenrale eelmisel aastal, selleks kasutatakse kergematel muldadel laudasõnnikut, raskematel — kõdunenud lava-sõnnikut ja lehemulda. Hoiduda tuleb värskest ja liigest lämmastikväetisest.

Viimasel ajal on astrite kasvatamist pidurdanud laialdaselt levinud astri-varremädanik (*Fusarium conglutinans*). Haigust soodustab korduv astrite kasvatamine samal kohal, liigne mullaniiskus, üleväetamine lämmastikuga ja lubjapuudus. Haiguse vastuvõtlikkus sortidel on erinev. Üldiselt on punaseõielised sordid vastupidavamad kui valge- ja roosaõielised.

Astri-varremädaniku tõrjeks kasvatada haiguskindlaid sorte, seemned puhtida 0,1-protsendilises sublumaadilahuses pool tundi, pärast loputada puhta veega. Sublumaadi puudumisel võib kasutada kuivpuhist «Granosaani», millega seemned enne külvi segatakse. Kasvatada astreid uuel maal, kus vähemalt 4 aastat pole neid olnud. Mulla lubjamine kustutatud lubjaga või põlevkivituhaga. Hoidumine üleväetamisest lämmastikuga, eriti fekaali ja värskesõnnikuga. Haigestunud taimed koos suure mullapalliga ära põletada või kaevata sügavasse maasse. Istutamisel tuleb hoiduda juurekaela vigastamisest. Tavaliselt haigestuvad astrid rasketel savimuldadel rohkem kui kergedel muldadel.

Joonis 18. Balsamiin.

Balsamiin — *Impatiens balsamina* (joonis 18). Palsami-
liste sk. Ida-Indiast pärinev jämedate mahlakate vartega
taim. Õied vartel asuvad lehtede kaenlas. Esineb liht- ja

täidisõielisi vorme valgetes, roosades, punastes, lillades ja kirjudes värvustes. Õitsemisaeg juulist kuni esimese öökülmani. Kõrgus 50—60 sm.

Külvatakse aprilli algul sooja lavasse või kasvuhoonesse. Istutatakse välja pärast öökülmade möödumist.

Vajab kohevat, rammusat ja niisket mulda. Lepib kerge varjuga. Kasvatatakse peenra- ja potilillena.

Begoonia, alatiõitsev — *Begonia semperflorens*. Begoonialiste sk. Pärit Brasiiliast.

Külmaõrnad püsikud, mis on leidnud laialdast kasutamist kogu suve rikkalikult õitsvate lilledena. Õied on valged, roosad ja punased. Päikesepaistel kasvades muutuvad enamikul punaseõielistel sortidel ka lehed punaseks. Õitsemisaeg maist kuni sügise esimese öökülmani. Kõrgus 20—40 sm.

Enamlevinud sordid: «Glut» — helepunane, ka lehed punased, kõrgus 25 sm; *B. semperflorens varietas alba* — valge, lehed helerohelised, kõrgus 20 sm; *B. semperflorens var. nana compacta* «Rosabella» — helerooasa, lehed helerohelised, kõrgus 15 sm; «Gustav Knaake» — roosa, lehed rohelist, kõrgus 30 sm; «Scharlachkönigin» («Sarlakuninganna») — punane, lehed äärtest punased; *B. semperflorens var. gracilis luminosa* — tumepunased õied ja lehed, kõrgus 20 sm; *B. semperflorens var. gracilis* «Carmen» — õied roosad, lehed punakaspruunid, kõrgus 25 sm.

Begooniad külvatakse jaanuaris-veebruari sooja kasvuhoonesse turba- ja lehemulla segusse. Jõuliseks kasvamiseks vajavad noored taimed päikese eest varjutamist kuni õiepungade tekkimiseni. Kergesti paljundatavad ka pistikutega.

Kasvatatakse äärislilledena, peenralilledena ja musterpeenardele. Sobivad ka rõdukastidesse ja potililledeks.

Daalia, kääbus — *Dahlia hybrida*. Kõrvõieliste sk. Pärit Mehhikost. Püsilill, kuid meie oludes külmaõrn ja kasvatatakse peamiselt üheaastase lillena. Viimasel ajal on väga laialdaselt levinud nii haljasalade kui ka koduaedade kaunistamisel, peamiselt just madala, kompaktse kasvuga lihtõisikulised kääbusdaaliad. Õied on kas valged, kollased, oranžid, roosad, lillad, tulipunased, punased või tumepunased. Õitsemisaeg juuni algusest kuni külmadeni. Kõrgus 30—60 sm.

Külvatakse aprilli algul poolsooja lavasse, seemikud

pikeeritakse ja istutatakse juuni algul pärast öökülmade möödumist kohale.

Päikesepaistelisel kohal kasvavad igal toitaineterikkal aiamullal. Väga rikkalikult ja kaua õitsevad värviküllased peenra- ja rühmälilled, eriti nägusad massiliselt kasutades. Paremaks õitsemiseks kõrvaldatakse koos varrega kõik äraõitsenud õisikud. Kasutatakse ka lõiklilledena, püsivad vaasides 3—4 päeva.

Kääbusdaaliate juurmugulaid võib sügisel maast üles kaevata ja säilitada ületalve nagu teisigi daalia juurmugulaid. Kevadel kasutatakse neid paljundusmaterjalina. Juurmugulatest paljundatud kääbusdaaliad kasvavad palju kõrgemad, ei õitse nii rikkalikult ja pole kunagi nii ilusad peenralilledena kui seemnest paljundatud kääbusdaaliad.

Eldu (kalifornia magun) — *Eschscholtzia californica*. Magunaliste sk. Kaliforniast pärinev.

Lehed sinakasrohelised, peenjägused. Õied magunaõie kujulised, säravates värvitoonides: valged, kreemid, kollased, oranžid, oranžpunased, roosad ja pruunikaspunased. Õied avatud hommikul kella 10-nest kuni kella 16-ni. Õitsemisaeg juunist septembrini. Kõrgus 30—40 sm.

Külvatakse peenrasse kohale kas mais või juba sügisel, oktoobris. Ei kannata istutamist.

Vajab päikesepaistelise kasvukohta, eelistab kuivemat liivakat mulda.

Värviküllane ja kauaõitsev peenralill.

Harakalatv, Perovski — *Erysimum Perowskianum* (*Cheiranthus Allonii*).

Ristõieliste sk. Kaukaasiast pärinev.

Õied kuldkollased, hästilõhnavad. Õitsemisaeg juunis-augustis. Kõrgus 50—60 sm.

Külvatakse varakevadel või sügisel kohale. Võib kasvatada ka kaheaastasena.

Värviküllane peenralill.

Ibeerised — *Iberis*. Ristõieliste sk. Pärit Lõuna-Euroopast.

Kroonjas ibeeris — *I. coronaria*. Õied suured, valged, asuvad pikkades küünlataolistes õisikutes. Õitsemisaeg juuni-august. Kõrgus 30 sm.

Sarik ibeeris — *I. umbellata*. Õisikud lühikesed, õied eelmisest väiksemad, valgetes, roosades ja lillades värvustes. Õitsemisaeg juuni-juuli. Kõrgus 25 sm.

Joonis 19. Kapi imikas.

Ibeerised külvatakse kevadel või sügisel kohale. Vajavad päikesepaistelist kohta ja toitainerikast mulda. Kasutatakse peenra- ja äärislillena.

Imikas, kapi — *Anchusa capensis* (joonis 19). Kareleheliste sk. Pärit Lõuna-Aafrikast. Varred ja lehed karvased. Õied säravsinised (õisikud meenutavad meelespea õisikut). Kõrgus 40—45 sm. Õitseb juulist külmadeni. Külvatakse mai algul peenrassa või aprilli lõpul lavasse. Võib kasutada ka kaheaastasena. Sel juhul külvatakse seemned juulis-augustis.

Kasvab paremini kergel, vett läbilaskval mullal ja kaitsitud kohas. Kasutatakse peenralillena.

Jaanikakrad — *Chrysanthemum*. Korvõieliste sk.

Selle perekonna üheaastastest liikidest on ilusamad:

A n d u r j a s j a a n i k a k a r — *C. carinatum*. Pärit Põhja-Aafrikast. Varred jämedad, lihavad, lehed sügavalt lõhestunud. Õisikud suured, keskosa moodustavad tumelilled putkõied, mis enne puhkemist säravad pärlitena. Pikad keelõied võivad olla valged, kollased, oranžid, helelillad ja punased, kuid kõik on alusel kollased, moodustades vastu tumedat keskosa ilusa ringi. Peale selle esineb mõningatel sortidel selle tüüpilise kollase ringi kõrval veel teine värviline ring, kas hele- või tumepunane, pruun, lilla jne., mis teevad õied eriti huvitavaks. Õitsemisaeg juuli algusest kuni külmadeni. Kõrgus 60—90 sm.

Suurepärase lõiklillena ja ilus peenardel. Esineb ka täidisõielisi vorme, kuid need pole ilusad.

K r o o n j a s j a a n i k a k a r — *C. coronarium*. Lõuna-Euroopa liik nii liht- kui ka täidisõisikuliste vormidega. Värvuselt on õied valged, helekollased ja kollased. Õitsemisaeg juuni lõpust kuni tugevate külmadeni. Kõrgus 90—120 sm.

Väärtuslik on valge, täidisõieline vorm, mis on suurepärase ja kauapüsiv lõiklillena ja ilus peenardel kasvades, eriti hilissügisel.

L õ h n a v j a a n i k a k a r (püreeter) — *C. parthenium* (*Pyrethrum parthenifolium*). Pärit Väike-Aasiast. Ilutaimena kasutatakse selle kollaselehist vormi (*f. aureum*). Lehed kollakasrohelised. Õisikud väikesed valged, kollase keskosaga. Õitsemisaeg juulist külmadeni. Kõrgus 20—30 sm.

Külvatakse aprilli keskel lavasse või mais kohale. Külvab ka ise peenrale. Mullastiku suhtes vähenõudlik taim. Kasutatakse põetava ääriksillena, peamiselt lehevärvuse poolest, kuid sobib ka õitsvana ja rühmalillena teiste lihtsamate lillede kõrval.

K o l l a n e j a a n i k a k a r — *C. segetum*. Lõuna-Euroopast pärinev kollaste õitega jaanikakar. Õisiku keskosa natuke tumedam.

Õitsemisaeg juuni lõpust kuni sügiseni. Kõrgus 60—75 sm. Lõiklillena säilib kaua.

Kõiki jaanikakraid võib külvata kohe avamaasse, kuid kasvavad palju ilusamateks puhmasteks ja hakkavad varem õitsema, kui külvatakse poolsooja lavasse aprilli keskel. Lepivad tavalise rammusa aiamullaga.

Suurepärased lõik-, peenra- ja rühmalilled.

Jumikad — *Centaurea*. Korvõieliste sk. Pärit Euroopast ja Aasiast.

Üheaastastest jumikatest kasvatatakse lilledena järgmisi liike:

R u k k i l i l l — *C. cyanus*. Esineb nii liht- kui ka täidisõisikulisi vorme. Kõige levinum värvus on ilus säravsinine, kuid leidub ka valge-, roosa-, hele- ja tumesinise ning lillakaspunaseõielisi sorte. Õitsevad juuni lõpust kuni septembrini. Kõrgus 60—90 sm.

M a d a l j u m i k a s — *C. depressa*. Õied sügavsinised. Õitsemisaeg juunist septembrini. Kõrgus 30 sm. Sobib äärislilleks.

K õ r g e j u m i k a s — *C. imperialis*. Tädisõisikud lillakasroosad ja lillakaspunased, kergelt lõhnavad, ilusakujulised. Õitsemisaeg juulist septembrini. Kasv jõuline, kõrgus 75—80 sm.

M u s k u s j u m i k a s — *C. moschata*. Toredate lõhnava õitega, mis on värvuselt roosad ja lillakasroosad, keskest heledamad. Õitsemisaeg juulist septembrini. Kõrgus 75—80 sm. Kõiki jumikaid võib kohale külvata. Vajavad palju päikest ja rammusat huumusrikast mulda. Külvatakse hõredalt, sest tiheda kasvu puhul lamanduvad kergesti.

Üheaastased jumikad sobivad peenra- ja rühmalilledena ning on meeldivad ka lõiklilledena.

Kannike, aed (võõrasema, vioola) — *Viola tricolor* f. *maxima*. Kannikeste sk. Pärit Euroopast. Tähtsaim kaheaastasena kasutatav lill. Aretatud põldudel kasvavast käoorvikust. Esineb suur hulk erinevaid vorme peaaegu kõikides värvitoonides. Õied suured, ilusakujulised. Eelistatakse siidi- või sametiläikelisi puhtavärvilisi sorte, valgete, kollaste, punaste, pruunide, siniste, lillade ja tumelillade (mustade) õitega. Õitsemisaeg varakevadest kuni sügiseni. Kõrgus 10—20 sm. Tavaliselt asendatakse juuni lõpul teiste suvililledega, sest hiljem muutuvad õied väiksemaks ja puhmad kasvukujult pole enam nägusad.

Külvatakse juunis—juuli algul külmlavasse või paljunduspeenrale. Augustis—septembris istutatakse tagavarapeenardele ja kevadel õitsvatena neile määratud kohtadele.

Aedkannikesi võib kasvatada ka üheaastasena. Sel juhul külvatakse aprilli algul poolsooja lavasse või kasvuhoonesse. Õitsevad juuni lõpust kuni sügiseni ja püsivad kogu suve madala kompaktse kasvuga.

Eelistavad niiskemat ja toitainerikast mulda. Asendamatud varakevadell õitsvad peenra- ja vaibapeenralilled. Nägusad lõiklillena.

Kassitapp, kolmevärviline — *Convolvulus tricolor*. Kassitapuliste sk. Põhja-Aafrikast pärit. Õied lehterjad, sügavsinised, seest kollased ja ääred valged. Õied avatud ainult päikesepaistel, kuna öösel ja vihmaste ilmadega on suletud. Õitsemisaeg juuli-september. Kõrgus 30—40 sm. Varred aluselt lamanduvad.

Külvatakse mais kasvukohale. Eelistab kergemat pinnast. Rikkalikumaks õitsemiseks tuleb hoiduda liiga rammusast mullast.

Kasutatakse peenralillena. Laiematele peenardele sobib ka äärislilleks.

Kellukas, keskmine — *Campanula medium*. Kellukaõieliste sk. Lõuna-Euroopast pärinev tüüpiline kaheaastaste lillede esindaja, mis kuivab kohe pärast seemnete valmimist. Õied suured, kellukakujulised, värvuselt valged, roosad, lillad ja lillakassinised. Esineb ka täidisõielisi (*fl. pl.*¹) ja kraega (*var. calycanthema*) vorme. Viimaste tupplehed on suured ja sama värvi kui kroonlehed. Õitsemisaeg juuni lõpus ja juulis. Kõrgus 60—90 sm.

Külvatakse mai lõpul — juuni algul lavasse või paljunduspeenrale. Augusti lõpul — septembri algul istutatakse kohale.

Nägus peenra- ja lõiklillena.

Kilbirohi, aed — *Alyssum maritimum*. Ristõieliste sk. Pärit Lääne-Euroopast. Madalakasvuline, rikkalikult õitsev äärislill. Kõrgus 10—15 sm. Õied valged ja lõhnavad. Õitseb juunis—juulis. Pärast õitsemist soovitav tagasi lõigata, õitseb siis teistkordselt uuesti. Eelistab niiskemat, kuid vett läbilaskvat pinnast. Külvatakse aprilli lõpul külmlavasse või mai esimesel poolel kasvukohale peenrasse.

Suurepärane ääris- ja rühmalill. Kasutatakse pinnase katteks kõrgemakasvulistele taimedele, nagu liiliatele, elulõngadele ja roosidele.

Kipslill, elegantne — *Gypsophila elegans* (joonis 14). Nelgiliste sk. Kaukaasiast pärinev taim. Varred peened, lehed kitsad, õied väikesed, valged, kahvatu-roosad või roo-

¹ *Flore pleno* — täidisõieline.

sakaspunased. Taime üldmulje õrn, õhuline. Õitsemisaeg juuli—august. Kõrgus 30—50 sm.

Külvatakse kohale. Eelistab päikesepaistelist kuivemat kohta. Kasutatakse peamiselt lõiklillena teiste lillede juurde.

Kirikakar — *Bellis perennis*. Korvõieliste sk. Euroopast pärinev püsik, kuid kasvatatakse tavaliselt kaheaastasena, sest kauem ühel kohal kasvades metsistub — õisikud muutuvad väikesteks ja lihtsateks ning värvuselt roosakasvalgeteks. Ilutaimena eelistatakse täidisõisikulisi sorte valgetes, roosades ja punastes värvitoonides. Õitseb varakevadest kuni sügiseni. Kõrgus 15 sm.

Külvatakse juuni lõpul või juuli algul lavasse või paljunduspeenrale. Augusti lõpul või septembri algul istutatakse kasvukohale. Ilusamaid sorte paljundatakse igaaastase puhma jagamisega.

Eelistab sooja, päikesepaistelist kasvukohta ja toitaineterikast aiamulda. Talveks on soovitatav katta kergelt kuuseokstega.

Kasutatakse poti- ja äärislillena.

Klarkiad — *Clarkia*. Pajulilleliste sk. Pärit Kaliforniast. Klarkia on rikkalikult õitsev ja vormilt ning värvuselt ilusamaid suvililli. Õied asetsevad ümber peente varte pikkaes graatsilistes õisikutes. Õitsemisaeg juuli algusest septembrini. Kultiveeritakse kahte liiki, peamiselt nende täidisõielisi vorme.

Elegantne klarkia — *C. elegans fl. pl.* Õied valged, roosad, lõheroosad, lõhepunased ja lillad. Kõrgus 60—75 sm.

Kaunis klarkia — *C. pulchella fl. pl.* Õied valged, roosad ja lillad. Kõrgus 30—45 sm.

Klarkiaid külvatakse kevadel mai algul kasvukohale peenrassa. Varajasemaks õitsemiseks võib ka sügisel septembris külvata. Taimed harvendatakse varakult 20—25 sm vahedega, et iga taim saaks areneda puhmaks.

Elegantse klarkia noortel taimedel kärbitakse ladvad tagasi umbes 12 sm kõrguselt, et sundida neid hästi hargnema. Seetõttu õitsemise algus natuke hilineb, kuid seda rikkalikumalt ja kauem õitsevad.

Klarkiad kasvavad ilusamad kuivemal, kergemal mullal, kuna raskel ja niiskel savimaal haigestuvad kergesti varrepõletikku.

Ilusad nii peenra- kui ka rühmalilledena. Väga nägusad ka lõiklillena.

Koertubakas, punane — *Crepis rubra*. Korvõieliste sk. Pärit Lõuna-Euroopast. Lehed juurmised. Õied heleroosad. Õisik üleni täidetud kitsaste ebaühtlaste keelõitega. Õitsemisaeg juunist augustini. Kõrgus 25—35 sm. Külvatatakse kohale mais või sügisel.

Kasutatakse peenra- ja äärislillena.

Kosmos, harilik — *Cosmos bipinnatus*. Korvõieliste sk. Pärit Mehhikost. Lehed peenjagused. Õied valged, roosad, lillakasroosad ja lillakaspunased, väikese kollase keskosaga. Õitsemisaeg juulist külmadeni. Kõrgus 60—120 sm. Külvatatakse aprilli lõpul külma lavasse või mais kohale. Kuivemasse mulda võib kohale külvata juba sügisel. Nõuab toitaineterikast hea dreanaažiga mulda. Kannatab ka varju, kuid ilusamana kasvab päikesepaistelisel kohal.

Ilus lõik- ja peenralill.

Kukekannused — *Delphinium*. Tulikaliste sk. Pärit Euroopast ja Aasiast.

Üheaastaste lilledena kasutatakse kahe metsiku liigi aedvorme peaaegu kõikides värvitoonides peale kollase. Kõrguselt väga muutlikud — 30—110 sm. Lehed peenjagused. Õied ühe kannusega liht- ja täidisõielised.

A e d k u k e k a n n u s — *D. ajacis*. Õied tihedalt pikka-des küünlataolistes õisikutes. Kasv püstine. Õitsemisaeg juuli algusest augusti lõpuni. Aedvormidest on enam levinud hüatsindi- ja tulikaõielised vormid roosades, valgetes ja sinistes värvustes.

P õ l d k u k e k a n n u s — *D. consolida*. Kujult hästihargnevate okstega laiad puhmad. Kasutatakse peamiselt kõrgemaid levkoõielisi aedvorme. Õitsemisaeg augustist külmadeni. Suurepärane hilissügisel õitsvaid lõiklilli.

Mõlema liigi madalakasvulised vormid on varajasemad kui kõrged.

Üheaastased kukekannused külvatakse kohale kas sügisel oktoobris või varakevadel. Seeme vajab idanemiseks madalat temperatuuri (+2 kuni 5°). Soojemate ilmadega seeme idaneb kaua ja ebaühtlaselt. Taimed ei kannata ümberistutamist. Kasvatada hästiväetatud aiamullas päikesepaistelisel kasvukohal.

Ilusad peenra- ja rühmalilledena ning nägusad lõikena.

Kuldilled — *Dimorphotheca* (joonis 20). Korvõieliste sk. Lõuna-Aafrikast pärinevad lilled. Õitsevad juuni lõpust septembri alguseni. Oievarred pikad. Kõrgus 30—45 sm.

Joonis 20. Vihmaennustav kuldilill.

Oranž kuldilill — *D. aurantiaca*. Õied läikivad oranž-kollased.

Vihmaennustav kuldilill — *D. pluvialis*. Õied seest valged, kitsa lilla ringiga vastu kollast keskosa ja väljastpoolt rohekaslillad. Vihma eel ja õhtul õied sulguvad.

Kuldililled külvatakse kohale mais. Kasvavad igal keremal ja keskmisel aiamullal.

Õiteküllased peenralilled. Kasutatakse ka lõiklillena.

Kummelid — *Matricaria*. Korvõieliste sk. Pärit Lõuna-Euroopast.

Oivaline kummel — *M. eximia fl. pl.* Kaheaastane rikkalikult ja kauaõitsev taim, kuid levinud peamiselt üheaastasena. Õied valged, hästitäidetud. Õitsemisaeg juulist külmadeni. Kõrgus 60 sm. Ilus ja kauapüsiv peenraja lõiklillena. Eriti ilusad ääris- ja potililledena on madalakasvulised tädisõielised sordid *M. eximia nana fl. pl.* «Goldball» («Kuld pall») — õied kuldkollased, kõrgus 20—25 sm ja «Schneeball» («Lumipall») — õied valged, kõrgus 18—20 sm.

Kummelid külvatakse aprilli keskel lavasse või kasvuhoonesse. Vajavad päikesepaistelist kasvukohta. Mullas-

tiku suhtes vähenõudlikud. Kannatavad istutamist ka õitsemisajal. Tavaliselt kasvavad kummelitel sügiseks juurekaelast uued noored kasvud, mis avamaal talvituvad ja hakkavad järgmisel aastal varakult õitsema, kuid õied on siis väiksemad.

Kaheaastasena kasvatamisel külvatakse juulis, istutatakse peenardele augusti lõpul või septembri algul. Õitsevad järgmisel aastal juunist alates kuni külmadeni väga rikkalikult.

Madal kesalill — *M. inodora f. compacta*. Lehed peenelt lõhestatud, kummelisarnased. Õied valged, nii lihtkui ka täidisõisikulised. Viimased on ilusamad. Õitsemisaeg juuli algusest öökülmadeni. Kõrgus 25—30 sm. Külvatakse kohale mais. Võib kasvatada ka kaheaastasena, sel juhul külvatakse juulis—augustis. Mullastiku suhtes vähenõudlik. Sobib ääris- ja peenralilleks.

Käokann, hall — *Coronaria tomentosa (Lychnis coronaria)*. Nelgiliste sk. Lõuna-Euroopast pärinev kähär hallilehene taim. Õied ere-lillakaspunased. Esineb ka valge- ja roosaõielisi teisendeid. Õitsemisaeg juunist sügiseni. Kõrgus 50—70 sm.

Külvatakse juunis külmlavasse või peenrassa. Külvab ka ise. Vähenõudlik taim. Sobib rühma- ja peenralilleks.

Käokuld, aed (õlgilill) — *Helichrysum bracteatum*. Korvõieliste sk. Pärit Austraaliast. Õlgsete õisikutega taim. Õied valged, kollased, oranžid, roosad, punased ja lillad. Kasvatatakse enamasti täidisõisikulisi vorme. Õitsemisaeg juulist öökülmadeni. Kõrgus 60—100 sm.

Külvatakse aprilli lõpul lavasse või mai algul kohale. Eelistab kergelt rammusat mulda ja päikesepaistelist kohta.

Kasutatakse kuivade lillekimpude ja pärgade valmistamisel.

Leeklill, suvi — *Phlox Drummondii* (joonis 21). Sini-ladvaliste sk. Pärit Põhja-Ameerikast. Õied valged, roosad, kollased ja punased. Õitsemisaeg juuni lõpust külmadeni. Kõrgus 45—50 sm. Eriti ilusad on madala kompaktse kasvuga suvileeklilled (*P. Drummondii nana compacta*). Õitsemisaeg juuni algusest külmadeni. Kõrgus 20—25 sm.

Külvatakse aprilli algul poolsooja lavasse või kasvuhoonesse. Eelistavad kergemat, kuivemat toitaineterikast mulda ja palju päikest.

Ilusad ja kauaõitsvad ääris- ja peenralilled. Kõrgemad sordid sobivad ka lõikeks.

Joonis 21. Suvileeklill (floks).

Lehterlill, suureõieline — *Malope grandiflora* (joonis 22). Kassinaeriliste sk. Pärit Lõuna-Euroopast. Õied suured, lehterjad, roosakaspunased, heleroosad ja valged. Õitsemisaeg juulist külmadeni. Kõrgus 100—130 sm.

Külvatakse kohale mais või oktoobris.

Kasutatakse laiematele peenardele rühmalillena.

Lehtertapp, verev — *Ipomoea purpurea*. Tapuliste sk. Pärit Lõuna-Ameerikast. Lehed südajad, teravatipulised. Õied suured lehterjad, lillakassinised roosakate joontega.

Joonis 22. Suureõieline lehterlill.

Esineb ka valgete, roosade ja helesiniste õitega sorte. Õied avatud ainult enne lõunat. Õitsemisaeg juulist külmadeni. Kõrgus kuni 3 meetrit.

Külvatakse mais kohale või aprilli lõpul lavasse pottidesse. Vajab hästiväetatud mulda ja sooja kaitstud kohta. Ilus vääntaim päikesepaisteliste seinte, müüride, plankude ja sõrestike kattteks. Toestamiseks seotakse ülalt alla nõõrid või traadid.

Leptosiine, Stillmanni — *Leptosyne Stillmannii* (joonis 2). Korvõieliste sk. Kodumaa Kalifornia. Lehed peened. Lihtõisikud kuld kollased. Õitsemisaeg juunist septembrini. Hakkab õitsema 5—6 nädalat pärast külvi. Kõrgus 30—45 sm.

Külvatakse mais kohale. Võib ka sügisel külvata. Kaua ja rikkalikult õitsev peenralill. Nägus lõiklillena.

Levkoi, harilik — *Matthiola incana* (joonis 3). Ristõieliste sk. Vahemere ümbrusest pärinev vana kultuurtaim. Levkoidest on aretatud väga palju aiavorme, mis erinevad kasvukuju, kõrguse, õitsemisaja, õite suuruse ja värvuse poolest. Õied on hästi lõhnavad, pikkades püramiidjates õisikutes. Värvuselt võivad olla valged, helekollased, roosad, punased ja lillad. Igas sordis leidub liht- ja tädisõielisi taimi. Eelistatakse sorte, kus tädisõieliste hulk on üle 50 protsendi. Aretuste tulemusena on tädisõielised degenererunud ja seemet ei kannu, kuna neis pole emakat ega tolmukaid. Seemet saadakse ainult lihtõielistest taimedest, milles tädisõieliste hulk on oleneb seemnekasvatuse agrotehnikast ja sordi omadustest.

Kõrguse järgi jaotatakse levkoid madalateks — 20 kuni 25 sm, poolkõrgeteks — 30 kuni 45 sm ja kõrgeteks — 50 kuni 70 sm.

Õitsemisaja järgi rühmitatakse levkoid: suvilevkoid, õitsevad juunis—augustis; sügislevkoid, õitsevad juulis—septembris ja talilevkoid, õitsevad märtsis—aprillis. Viimaseid kasutatakse ainult kasvuhoonetes ajatamiseks.

Üheaastaste lilledena kasvatatakse peamiselt suvilevkoidid *M. incana var. annua*. Enamlevinud parimad sordid on: 1) Teicheri aretatud rühmast «Rubin» — punane, kõrgus 40—45 sm; «Rheingold» («Reinikuld») — helekollane, kõrgus 30—35 sm; «Käthe Teicher» — helelilla, kõrgus 25—30 sm; «Schneeflocke» («Lumikelluke») — valge, varajane, lehed läikivad, kõrgus 40 sm; «Saphir» — tumelilla, kõrgus 30 sm; 2) Kääbus-püramiidlevkoid, kõrgusega 25—30 sm; 3) Nizza levkoid, kõrgus 70 sm, parim sort «Bianka» — valge.

Avamaal kasvatamiseks külvatakse levkoid aprilli keskel poolsooja lavasse. Külvid kaetakse õhukeselt puhta liivaga. Tärgranud taimed pikeeritakse kohe 6—8 sm vahega. Külviks ja pikeerimiseks kasutatakse haigusvaba rammusat liivasegust mulda. Taimi kasvatatakse hõredalt ja võrdlemisi kuivalt. Liigniiskuse ja tiheda pikeerimisega

võib tõusmepõletiku (*Pythium de Baryanum*) tagajärjel palju taimi hävida. Haiguse vältimiseks kastetakse taimi harva ja põhjalikult ning võimalikult päikesepaistelise ilmaga ja hommikuti. Lavasid õhustatakse tugevasti, nii et õhtuks taimed oleksid kuivad. Varajasema kevade puhul võib levkoiseemikuid ka kohe avamaasse pikeerida. Noored taimed ei karda külma.

Levkoid vajavad päikesepaistelist kasvukohta, sügavalt haritud, hästiväetatud kergemat mulda.

Levkoid on ilusad peenra-, rühma- ja lõiklilledena, madalakasvulised on nägusad ka potililledena. Lillepeenardel äraõitsenud levkoid asendatakse tavaliselt astringega.

Teicheri levkoid on suurepäraseks kasvuhoonetes varajaseks kasvatamiseks. Selleks külvatakse jaanuaris—veebruaries. Õitsevad aprillis—mais.

Õölevkoi — *Matthiola bicornis*. Kaheaastane taim, kuid kasutatakse üheaastasena. Õied lillakasroosad, päeval suletud. Õhtul ja öösel on õied avatud ja lõhnavad hästi. Õitsemisaeg juulist sügiseni. Kõrgus 40—50 sm. Lamandub kergesti.

Külvatakse kohale kevadel või sügisel. Eelistab jahedat, poolvarjulist kasvukohta. Sobib ääris- ja rühmalilleks.

Libliklilled — *Schizanthus*. Maavitsaliste sk. Pärit Tšiilist. Õied omapärase, kergelt lõhestunud kroonlehtedega. Värvuselt valged, roosad, kollased, lillad ja kirjud. Õitsemisaeg juulist septembrini.

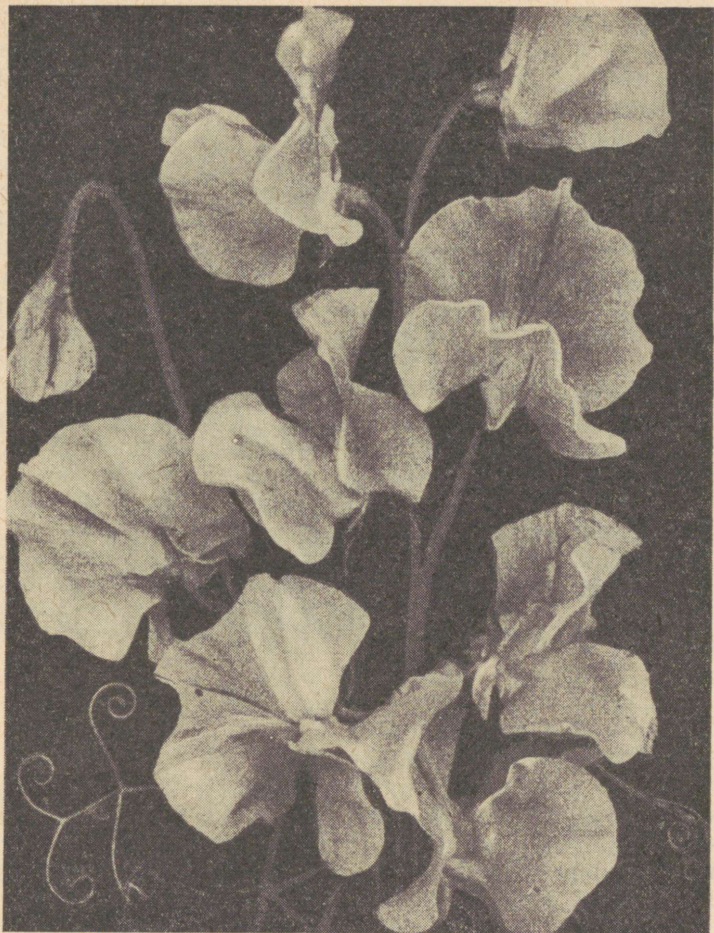
Sulgjas libliklill — *S. pinnatus*. — Õied enamasti kirjud. Kõrgus 60—70 sm. Kasvult laialivalguv, lamandub kergesti.

Püramiidjas libliklill — *S. Wisetonensis*. Õied suured, pikkades õisikutes, õrnades värvitoonides. Kasv tihe, püramiidjas. Kõrgus 30—40 sm. Ilus potis kasvatamiseks.

Külvatakse aprillis lavasse. Kasvavad hästi ja õitsevad rikkalikult igal heal aiamullal päikesepaistelises kohas.

Kaunid peenralilled.

Lillhernes — *Lathyrus odoratus* (joonis 23). Liblikõieliste sk. Pärit Lõuna-Itaaliast. Kõitragudega kinnituv nägus ronitaim. Õied ilusakujulised, hästilõhnavad, meeldivates värvitoonides roosad, sinised, punased, lillad, valged ja kirjud. Uuematel sortidel on pikkadel vartel 4—6 õit. Õitsemisaeg juulist sügiseni. Kõrgus 150—200 sm.

Joonis 23. Lillhernes.

Külvatakse aprillis poolsooja lavasse või kasvuhoones 3—5 kaupa pottidesse või mais kohale. Kui taimedel on juba 3 lehepaari, siis lõigatakse latv pealt ära, et sundida hästi hargnema.

Vajavad jõuliseks kasvuks ja rikkalikuks õitsemiseks päikesepaistelist, sooja kasvukohta ja sügavapõhjalist hästiväetatud lubjarikast pinnast. Soovitav segada mulla

hulka tsemendivaba vana krohvipuru. Mullaharimine ja väetamine viiakse läbi sügisel. Heale aiamullale antakse kõdunenud sõnnikut, puutuhka, kondijahu ja superfosfaati ning kaevatakse sügavalt läbi.

Kehvemal pinnasel kaevatakse 50—60 sm sügavune kraav, kuhu pannakse eespoolnimetatud väetised ja lehemulda ning kaevatakse korralikult mullaga segamini.

Suve algul vajavad lillhersed veel paaril korral pealtväetamist virtsalahusega. Selleks kõige kohasem on puutuhata kompostitud kanasõnnikust valmistatud virts. Rikkalikult väetatud pinnasel kasvavad lillhersed hästi ja õitsevad rikkalikult, kuid seemet ei anna. Seemnekasvatuseks istutatakse teatud osa taimi kuivale, kruusasele, lubjarikkale pinnasele, andes väetiseks superfosfaati ja kondijahu. Pärast juurdumist kastetakse kord virtsalahusega, et ergutada taimi kiiremini kasvama. Hiljem hoiduda väetamisest ja kastmisest. Kõik lillhersed vajavad toestamist.

Lillhersed on suvililledest ilusamaid lõiklilli. Kasutatakse ka seinte, müüride jne. katteks.

Lina, suureõieline (ilulina) — *Linum grandiflorum*. Linaliste sk. Alžeerias pärit.

Meenutab tavalist lina, kuid kasv on madalam ja tihedam. Õied veripunased, suured. Õitsemisaeg juulist öökülmadeni. Kõrgus 30—40 sm.

Külvatakse varakevadel või juba sügisel kohale. Kasvab igal, mitte liiga niiskel mullal.

Värviküllane peenra- ja äärislill.

Lobeelia, aed — *Lobelia erinus* (joonis 24). Lobeelialiste sk. Lõuna-Aafrikast pärinev madala- ja tihedakasvuline püsilill. Õied enamasti sinised, kuid on aretatud ka valge-, punase-, roosa- jne. õielisi sorte. Õitsemisaeg juunist sügiseni. Kõrgus 10—20 sm.

Enamlevinud sordid: «Kristallpalast» — tumesinine, lehed ja varred punakasrohelised, tumedad; «Valge daam» — valge; «Saphir» — õied tumesinised valge südamikuga, kasvult rippuv. Ilus rõdukastides ja aiavaasides.

Lobeelia külvatakse veebruari lõpul või märtsi algul sooja kasvuhoonesse. Pikeeritakse 3—4 kaupa kaks korda enne väljaistutamist. Päikesepaistelises kohas kasvab ja õitseb rikkalikult igal aiamullal.

Suurepärane ja kauaõitsev äärislill.

Lõosilm, aed (meelespea) — *Myosotis alpestris*. Kareleheliste sk. Euroopast pärinev kaheaastane lill. Õied hele-

Joonis 24. Aedlobeelia.

ja tumesinised ning valged, olenevalt sordist. Öitsemisaeg mais—juunis. Kõrgus 15—35 sm.

Külvatakse juunis külmlavasse või paljunduspeenrale. Augustis istutatakse taimed kohale. Öitsevad järgmisel kevadel. Eelistavad päikesepaistelise kasvukohta ja kuivemat pinnast.

Ilusad rühma- ja peenralilled. Sobivad suurepäraselt samal ajal õitsvate tulpidega. Kasutatakse potililledena varajaseks ajatamiseks.

Lõvilõug, suur — *Antirrhinum majus* (joonis 25). Mailaseliste sk. Pärit Lõuna-Euroopast ja Põhja-Aafrikast.

Vana kultuurtaim, mistõttu esineb palju erinevaid vorme ja on aretatud rohkesti, peaaegu kõigis värvitoonides sorte, välja arvatud sinised värvused. Levinud on valgete, roosade, helekollaste, oranžide, tulipunaste, mustjaspunaste, kahevärviliste ja paljudes mahedatoonilistes pastellvärvides õitega sordid.

Kõrguse järgi jaotatakse sordid kolme rühma:

1. Kõrged sordid — 80—100 sm. Kasvatatakse peamiselt suureõielisi — *A. majus grandiflorum* ja *A. majus maximum* sorte. Tähtsamad sordid: «Altgold» («Vana

Joonis 25. Suur lõvilõug.

kuld») — kollane roosaga; «Apfelblüte» («Õunapuuõis») — roosa valgega; «Kardinal» — helepunane; «Cattleya» — roosakaslilla kuld kollase huulega; «Die Rose» («Roos») — roosa; «Feuerfliege» («Tulikärbes») — erepunane kollasega; «Fair Lady» («Ilus daam») — läikivroosa; «Jennie Schneider» — roosa; «Kanarienvogel» («Kanaari lind») — kollane; «Nymphe» — heledilla; «Prinzessin Eli-

sabeth» — kollakasroosa; «Purpurkönig» («Purpurkuningas») — tumepunane; «Schneeflocken» («Lumikelluke») — valge jt. Kasutatakse lõik- ja peenralilledena.

2. Poolkõrged — *A. majus nanum* sordid, kõrgusega 40—60 sm.

Levinumad sordid: «Defiance» — roosa oranžiga; «Dafodil» — kollane, «Orange König» («Oranž kuningas») — oranž roosaga; «Roter Häuptling» («Punane juht») — punane; «Scharlach Triumph» («Sarlak triumf») — oranž-punane; «Schneesturm» («Lumetorm») — valge; «Schwarzer Prinz» («Must prints») — mustjaspunane jne.

Kasutatakse peamiselt peenralilledena, kuid sobivad ka lõikeks.

3. Madalakasvulised — *A. majus pumilum* ehk *A. majus Tom Thumb* sordid, kõrgusega 15—20 sm.

Ilusamaid sorte: *A. majus pumilum flore albo* — valge, *A. majus pumilum flore rubro* — punane, *A. majus pumilum flore sulphureus* — kollane, «Brilliantrosa» — ere-roosa ja «Mohrenkönig» («Neegrikuningas») — mustjas-punane.

Nägasud ääris-, rühma- ja potililledena.

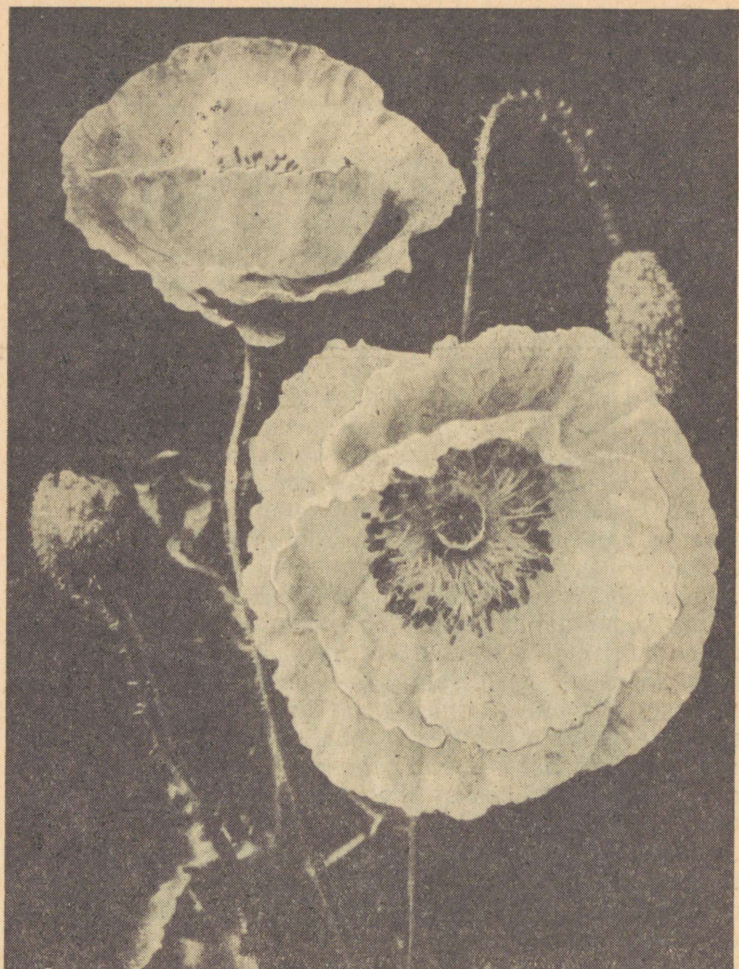
Oma kodumaal lõvilõuad on püsikud. Meie kliimatingi mustes kultiveeritakse neid kui üheaastasi lilli. Külvatakse märtsi lõpul või aprilli algul poolsooja lavasse või kasvuhoonesse. Tärgranud taimed pikeeritakse. Istutatakse välja peenraste juuni algul pärast öökülmade möödumist. Öitsevad juuni lõpust — juuli algusest kuni tugevate külmade ni. Et pidevalt öitseks, tuleb äraõitsenud õisikud kõrvaldada.

Lõvilõugu võib külvata sügisel kohale, et vältida taimede ettekasvatamise töid. Sel puhul hakkavad järgmisel aastal õitsema korralikult, olgugi et paar nädalat hiljem kui lavades ettekasvatatud taimed.

Lõvilõuad on rikkalikumalt õitsvamaid ja värviküllasemaid lilli. Vajavad päikesepaistelist kasvukohta ja kohe-dat, kergemat rammusat, «vanas jõus olevat» aiamulda, millele on lisatud vana, läbi sõela lastud tsemendivaba krohvipuru.

Magunad — *Papaver*. Magunaliste sk. Üheaastastest magunatest kasvatatakse ilutaimedena järgmisi liike:

Tulp magun — *P. glaucum*. Pärit Süüriast. Õied sügavpunased, tumeda põhjala, tulbiõie sarnased. Öitse-

Joonis 26. Kukemagun.

misaeg juuni lõpust septembrini. Kõrgus 40—50 sm. Kaua-
õitsev.

Kukemagun — *P. rhoeas* (joonis 26). Esineb kogu
Euroopas, Aafrikas ja Lääne-Aasias. Iluaianduses kasva-
tatakse «Shirley» vorme. Õied valged, roosad ja punased,

nii liht- kui ka täidisõielised. Õitsemisaeg juuli algusest septembrini. Kõrgus 50—70 sm. Kasvab õiteküllasem ja õrnem kergel liivasel mullal.

U n i m a g u n — *P. somniferum*. Pärit Lõuna-Euroopast. Kasutatakse mitmesuguseid täidisõielisi vorme, nagu pojeng-, narmas- ja tulikõielisi. Õied suured, värvuselt valged, roosad, punased ja lillad. Õitsemisaeg juulis. Kõrgus 80—100 sm. Väga värviküllased ja dekoratiivsed, kuid õitsevad lühikest aega.

Kõik magunad külvatakse kohale kas kevadel või sügisel. Kasvavad päikesepaistelises kohas igal aiamullal. Värviküllased peenralilled. Nägusad lõikena. Et säiliksid kauem, selleks lõigatakse hommikul vara poolpuhkenud õisi.

Mais — *Zea mays*. Kõrreliste sk. Pärit Mehhikost. Tähtis teravilja- ning silokultuur, kuid toredate lehtede pärast kasutatakse ka dekoratiivtaimena. Kõrgus 1,5—4 meetrit. Varajased sordid on madalamakasvulised, hilised kasvavad kõrgeks. Sageli kasutatakse iluaianduses kirjulehelist maisi (*Zea mays var. japonica*). Külvatakse aprilli lõpul lavasse pottidesse ja istutatakse avamaale mullapalliga pärast öökülmade möödumist. Võib külvata maikuu kohe avamaale, kuid mitte enne kui mulla temperatuur on vähemalt 10—12° C.

Vajab hästiväefatud ja sügavalt haritud mulda, kus põhjavesi ei tõuse üle 80 sm.

Kasutatakse lehttaimede rühmas.

Mungalill, suur (kress) — *Tropaeolum majus*. Mungalilleliste sk. Peruust ja Mehhikost pärinev vääntaim. Lehed ümmargused, õied suured, värvirikkad, enamasti kollased, punased, oranžid ja pruunid, kuid esineb ka valgete ja roosade õitega sorte. Õitsemisaeg juunist öökülmadeni. Kõrgus 1—2 meetrit. Ilus seinte ja müüride kattena ning rõdukastides kasvatamiseks.

M a d a l m u n g a l i l l — *T. majus var. nanum* (joo- nis 27). Kasvult madal, kompaktne, kõrgus 30—40 sm. Kuivemal liivasel pinnasel väga ilus ja õiterikas peenralil- lena. Niiskel ja rammusal mullal õied ei pääse mõjule lop- sakate lehtede alt.

Mungalilled külvatakse aprillis külmlavasse pottidesse, igasse 3—4 seemet, või mais kohale. Kasvavad igal aia- mullal ja lepivad kerge varjuga.

Joonis 27. Madal mungalill.

Mustköömen, türgi — *Nigella damascena* (joonis 28). Tulikaliste sk. Leidub looduslikult Kaukaasias, Lõuna-Euroopas ja Põhja-Aafrikas. Lehed sulglõhised, tilli lehe sarnased. Õied sinised ja valged, väga omapärase ja huvitava kujuga. Õitsemisaeg juuli algusest septembrini. Kõrgus 40—50 sm.

Külvatakse kohale kevadel või sügisel. Lepivad tavalise mullaga ja kerge varjuga.

Ilus peenra- ja lõiklillena.

Mõrsjalill, kirju — *Gaillardia picta*. Korvõieliste sk. Pärit Põhja-Ameerikast. Kõige enam kasvatatakse lihtõielisi vorme. Õied kollased ja kollased punakaspruuniga. Õitsemisaeg juuli algusest külmadeni. Kõrgus 50—65 sm.

Külvatakse aprilli algul poolsooja lavasse. Vajab päikesepaistelise kasvukohta, kuivemat, toitainerikast aiamulda. Kasutatakse peenra- ja lõiklillena.

Üldiselt üheaastane mõrsjalill pole nii ilus kui mitmeaastane suureõeline mõrsjalill (*G. grandiflora*), mis ettekasvatamisel hakkab samuti õitsema esimesel aastal.

Joonis 28. Türgi mustköömen.

Mätasharjad (kukeharjad) — *Celosia*. Rebaseheinaliste sk. Pärit Indiast.

Madal mätashari — *C. cristata nana*. Õied asuvad tihedates harjataolistes õisikutes, värvuselt helekollased, kollased, oranžid, roosad, punased ja lillakaspunased. Õitseb juunist kuni esimese öökülmani. Eelistatakse madalakasvulisi, kõrgusega 10—15 sm ja intensiivse värvusega sorte. Ilus ääris- ja potilillena.

Joonis 29. Värv-neiusilm.

Kõrge mätashari — *C. pyramidalis* var. *plumosa*. Suured sulgjad püramiidjad õisikud. Õitseb juuni lõpust — juuli algusest kuni öökülmani. Kõrgus 30—40 sm. Parimad sordid: «Feuerfeder» — tulipunane ja «Goldfeder» — kuld-kollane. Kasutatakse nii peenra- kui ka potilillena.

Thompsoni mätashari — *C. Thompsonii* var. *magnifica*. Eelmisest kitsamad, püramiidjad õisikud on värvuselt kollased, oranžid, roosad, punased ja lillakas-punased. Õitsemisaeg juuli lõpust öökülmani. Kõrgus 45—75 sm. Kasutatakse rühmalilledena peenardele.

Mätasharjad külvatakse märtsi lõpul või aprilli algul sooja kasvuhoonesse või lavasse. Taimed pikeeritakse liivakasse rammusasse mulda. Külvide kui ka taimede kast-

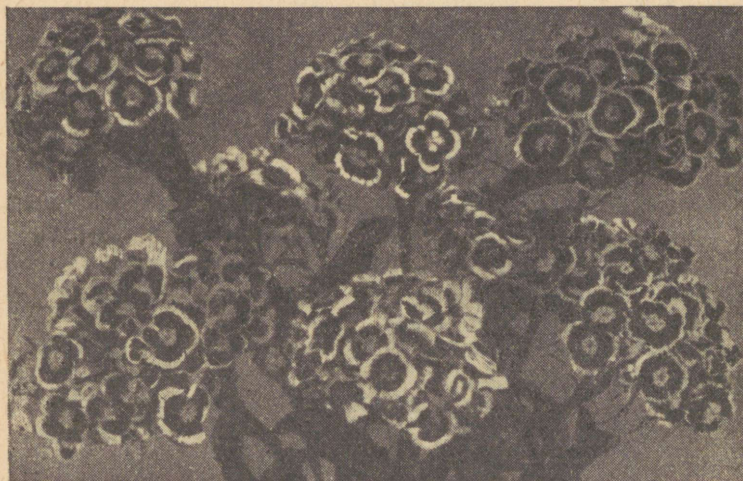
miseks kasutada õhutemperatuuri soojust vett, sest nad on tundlikud külma veega kastmise vastu ja võivad kergesti hävida. Istutatakse peenrale kevadel pärast öökülmade möödumist.

Vajavad sooja, päikesepaistelise kasvukohta ning rikkalikku kastmist. Külma suvega ei kasva hästi.

Neiusilm, värv — *Coreopsis tinctoria* (*Calliopsis bicolor*) (joonis 29). Korvõieliste sk. Pärit Põhja-Ameerikast. Kollased, kollase-pruuni kirjud ja pruunikaspunased õisikud asuvad väga peentel vartel. Õitsemisaeg juunist külmadeni. Kõrgus 60—100 sm. Külvatakse kohale. Võib ka sügisel külvata. Vajab päikesepaistelise kohta. Lepib tavalise aiamullaga. Rikkalikult õitsev peenralill ja ilus lõiklillena.

Nelgid — *Dianthus*. Nelgiliste sk.

Habenelk — *D. barbatus* (joonis 30). Euroopast pärinev püsik: Kultiveeritakse kaheaastasena, sest õitseb teisel aastal kõige rikkalikumalt. Lehed laiad, tumerohelised. Kergelt lõhnavad valged, roosad, punased või kirjud õied asuvad tihedates kokkusurutud õisikutes. Õied võivad olla nii liht- kui ka täidisõielised. Ilusamaks peetakse lihtõielisi. Õitsemisaeg juuni-juuli. Kõrgus 30—45 sm. Külvatakse mai lõpul või juuni algul külmlavasse või paljunduspeen-

Joonis 30. Habenelk.

rale. Augustis istutatakse kohale. Õitsevad järgmisel aastal. Mullastiku suhtes vähenõudlik, kuid kuivemal liivasel muljal talvitub paremini.

Värviküllane peenra- ja lõiklill.

A e d n e l k — *D. caryophyllus*. Pärit Lõuna-Euroopast. On mitmeaastane nelk, millest on aretatud suur hulk üks kord õitsvaid ja korduvalt õitsvaid ehk remontantnelkide rühmi.

Üks kord õitsvatest nelkidest on enam levinud g r e n a d i i n ehk granaatnelgid, mida kasvatatakse enamasti kaheaastasena, kuid soodsates tingimustes võib püsida kauem aastaid. Lehed kitsad, sinakas-hallrohelist. Õied suured, ilusakujulised, hästilõhnavad, värvuselt valged, helekollased, roosad, punased ja punakaslilled. Õied on nii liht- kui ka täidisõielised. Viimased on ilusamad ja nende hulk võib tõusta kuni 80 protsendini, kui seemnekasvatuses rakendatakse tugevat valikut. Õitsemisaeg juuli-august. Kõrgus 30—60 sm.

Seemned külvatakse mais külmlavasse või paljunduspeenrasse. Juulis istutatakse taimed kohale. Talveks on soovitatav peenrad katta kergelt kuuseokstega, et taimi kaitsta kevadiste temperatuuri kõikumiste eest. Pärast õitsemist võib paljundada ka muldvõrsikute ja pistikutega.

Vajab päikesepaistelisel kasvukohta ja toitaineerikast, vett hästi läbilaskvat liivsavimulda.

Suurepärane lõik- ja peenralill.

Remontantnelkide rühmast kasvatatakse üheaastasena avamaal peamiselt š a b o o (Chabaud) nelki. Õied ilusakujulised, suured ja hästilõhnavad. Värvuselt valged, roosad ja punased. Hinnatakse peamiselt täidisõielisi šaboo nelke (joonis 13). Kõrgus 40—60 sm. Õitsemisaeg juuli lõpust kuni külmadeni. Külvatakse veebruari lõpul või märtsi algul kasvuhoonesse. Tärgranud seemikud kohe pikeerida ja asetada võimalikult klaasi lähedale või viia lavasse. Istutatakse avamaale mai lõpul pärast tugevamate öökülmade möödumist.

Vajab sügavaltharitud, toitaineerikast liivsavimulda, mis on hästi vett läbilaskev, ja päikesepaistelisel avarat kasvukohta. Varjatud ja niiskemas kasvukohas kannatab tugevasti seenhaiguse — nelgi laiktõve (*Heterosporium echinulatum*) all. Haiguse tunnuseks on ümmargused kuni ovaalsed valkjad kuni helepruunid tumepruuniga ääristatud laigud lehtedel, vartel ja õie tupplehtedel. Tugeva

nakkuse korral kuivavad alumised lehed ära, varred võivad murduda, õied avanevad poolikult ja ühepoolset vii ei avane üldse.

Haigus levib suve lõpul ja sügisel kiiresti ja tekitab suurt kahju. Haigust soodustab sombane, niiske ilm ja järsk õhutemperatuuri langemine, niiske, madal kasvukoht ja raske muld.

Haiguse tõrjeks ei tohi nelke samal kohal enne 4 aastat kasvatada. Hoiduda liigsest kastmisest ja väetamisest, eriti fekaali sisaldavate väetistega. Kõik mahalangenud nelgilehed ja haigestunud taimeosad kohe põletada. Taimi pritsida paar korda 1-protsendilise bordoo vedelikuga.

Eesti NSV-s on šaboo nelgi seemet võimalik kasvatada ainult klaasi all pottidesse istutatult, kuna avamaas täidisõielised sordid seemet ei anna. Sügisel enne külmi on soovitatav istutada ilusamaid nelke pottidesse ja viia külma õhurikkasse kasvuhoonesse, kus nad õitsevad edasi ja kevadel kasutatakse pistikutega paljundamiseks. Pistikuist võib paljundada ka sügisel, augustis-septembris; sel puhul hakkavad õitsema järgmisel aastal varakult.

Joonis 31. Hedevigi nelk.

Saboo nelk on ilusamaid lõiklilli, peetakse roosi järgmiseks. Sobib ka peenralilleks.

Hiina nelk — *D. chinensis*. Pärit Hiinast. Õied väikesed, enamasti kirjud, mitmekaua sarikas. Õitsemisaeg juuni lõpust külmadeni. Kõrgus 25—45 sm.

Hedevigi nelk — *D. Heddewigii* (joonis 31). Aretatud hiina nelgist. Õied nii liht- kui ka tädisõielised, valged, roosad, punased ja kirjud. Õitsemisaeg juunist sügiseni. Kõrgus 15—45 sm.

Hiina ja hedevigi nelgid külvatakse aprilli keskel poolsooja lavasse. Väljaistutatult vajavad päikesepaisteliskasvukohta ja kergemat, vett hästi läbilaskvat mulda.

Rikkalikult õitsevad peenralilled. Sobivad ka lõiklilledena.

Nemeesiad — *Nemesia* (joonis 15). Mailaseliste sk. Lõuna-Aafrikast pärinev püsik. Meie oludes kultiveeritakse kui väga ilusat ja rikkalikult õitsevat üheaastast lille.

Suureõieline nemeesia — *N. strumosa* var. *grandiflora*. Õied suured, valged, kollased, oranžid, pruunid, roosad ja punased. Kõrgus 30—40 sm.

Aednemeesia — *N. hybrida*. Õied eelmisest väikesemad, helesinised, valged. Kasv kompaktne. Kõrgus 20—45 sm.

Õiekas nemeesia — *N. floribunda*. Õied helekollakasroosad, lõhnavad, kõrgus 20 sm.

Kõik nemeesiad õitsevad juuni lõpust kuni sügiseni. Külvatakse aprilli keskel kasvuhoonesse. Madalamate kompaktsete taimede saamiseks ladvad kärpida ja kasvatada võimaluse korral potis taimed ette. Eelistavad kergemat, hästiväetatud mulda ja päikesepaisteliskasvukohta.

Nägusad peenralilled.

Parkjuur — *Statice sinuata*. Tinajuureliste sk. Pärit Vahemere ümbrusest. Lehed juurmised. Varred kandilised, hargnevad, ladva osas looklevad. Õied väikesed, õlgsead, asuvad tihedalt looklevatel vartel, värvuselt valged, kollased, roosad ja sinised. Õitsemisaeg juulist külmadeni. Kõrgus 30—50 sm.

Külvatakse aprillis lavasse. Eelistab kergest liivast mulda ja päikesepaisteliskasvukohta.

Kasutatakse lõikena kuivadesse kimpudesse ja pärgadesse. Omapärane peenra- ja rühmalillena.

Pegellill, harilik — *Specularia speculum* (*Campanula speculum*). Kellukõieliste sk. Pärit Euroopast. Väga õite-

Joonis 32. Madal peiulill «Robert Beist».

rikas, madalakasvuline. Õied väikesed, kellukjad, lillakas-sinised. Õitsemisaeg juunis-juulis. Kõrgus 30 sm.

Külvatakse kohale mais või sügisel. Vähenõudlik äärislill. Lepib kerge varjuga.

Peiulilled — *Tagetes*. Korvõieliste sk. Mehhikost pärit.

Kõrge peiulill — *T. erecta*. Õied sidrunkollased ja oranžid, nii liht- kui ka tädisõisikulised. Õitsemisaeg juulist öökülmadeni. Kõrgus 50—90 sm.

Madal peiulill — *T. patula* (joonis 32). Õied kollased, kollase-pruunikirjud («Farbenklang») ja tumepruunid («Robert Beist»). Kasvatatakse peamiselt tädisõisikulisi sorte. Õitsemisaeg juunist öökülmadeni. Kõrgus 30—40 sm.

Väheõieline peiulill — *T. signata pumila*. Lehed ilusad sulglõhised. Õied kollased, väikesed, lihtõisikulised. Õitsemisaeg juunist öökülmadeni. Kõrgus 20 sm. Väga rikkalikult õitsev. Nägus äärislillena.

Peiulilled külvatakse aprilli lõpul külmlavasse või mais kohale. Vähenõudlikud ja värviküllased peenralilled. Lepivad poolvarjuga.

Petuunia, hübriid — *Petunia hybrida* (joonis 16). Maa-
vitsaliste sk. Lõuna-Ameerikast pärinev külmaõrn püsik.
Lihtõielisi ja madalakasvulisi vorme (*P. hybrida* var. *com-
pacta nana*) kasvatatakse üheaastasena. Õied laiad, lehter-
jad, värvuselt valged, roosad, lillad, roosakaspunased ja
kirjud. Õitsemisaeg juuni algusest öökülmadeni. Kõrgus
30—60 sm.

Külvatakse aprilli algul kasvuhoonesse. Paar korda
pikeerida. Lepib ka poolvarjuga.

Kaua ja rikkalikult õitsev peenra- ja rühmalill. Kasuta-
takse ka rõdukastides, aiavaasides ja potilillena.

Portulakk, suureõeline — *Portulaca grandiflora*. Pärit
Brasiiliast, Väike paksulehine taim. Varred lamanduvad.
Õied suured, liht- ja täidisõielised. Värvuselt valged, kol-
lased, oranžid, roosad, punased ja lillakaspunased õied on
avatud ainult päikesepaistelise ilmaga. Õitsemisaeg juunist
öökülmadeni. Kõrgus 8—12 sm.

Külvatakse aprilli keskel poolsooja kasvuhoonesse või
mais kasvukohale. Vajab hästi päikesepaistelist kohta ja
kuiva, liivast, rikkalikult väetatud pinnast. Sobib suure-
päraselt kivitaimlasse ja äärislillena.

Pronksleht, nankini — *Perilla nankinensis* (*P. frutes-
cens*).

Huulõieliste sk. Pärit Ida-Aasiast. Lehed laiad, pruuni-
kaspunased, läikivad. Õied väikesed, kahvatusinised, välja-
paistmatud. Kasutatakse värviküllase lehttaimena. Kõrgus
50—80 sm. Külvatakse märtsi lõpul või aprilli algul
lavasse.

Pruudisõled (tsinniad) — *Zinnia*. Korvõieliste sk. Pärit
Mehhikost.

Harilik pruudisõlg — *Z. elegans*. Palju liht- ja
täidisõisikulisi sorte. Õied suured, valged, roosad, punased,
kollased ja lillad. Õitsemisaeg juulist öökülmadeni. Kõrgus
70—90 sm.

Väike pruudisõlg — *Z. elegans* var. *Liliput*.
Õied väikesed, hästitäidetud. Õitsemisaeg juulist öökülma-
deni. Kõrgus 30—50 sm.

Külvatakse aprilli keskel lavasse. Vajavad sügavalt har-
ritud ja hästiväetatud mulda ning päikesepaistelist kasvu-
kohta.

Haage pruudisõlg — *Z. Haageana*. Lihtõisikud
väikesed, sametilised, pruunid kollase äärega. Õitsemisaeg

juunist öökülmaideni. Kõrgus 25—30 sm. Külvatakse kohale mais. Vähenõudlik ja rikkalikult õitsev äärlill.

Kõik tsinniad on nägusad peenralilled ja kauapüsivad lõigatult vaasides.

Päevakübar, karvane — *Rudbeckia hirta*. Korvõieliste sk. Pärit Põhja-Ameerikast. Õied suured kuldkollased tumepruuni kuhikja keskosaga. Õitsemisaeg juulist külmaideni. Kõrgus 30—40 sm.

Külvatakse kohale mais või aprilli lõpul lavasse. Mullastiku suhtes vähenõudlik. Värviküllane peenra- ja kauapüsiv lõiklillena.

Päevalilled — *Helianthus*. Korvõieliste sk. Pärit Põhja-Ameerikast. Jõulise ja suure kasvuga taim. Kasutatakse silo- ja tehnilise kultuurina, kuid kollaste kuni punakaspruunide suurte õisikutega on võrdlemisi dekoratiivne ka ilutaimena. Õitsemisaeg juulist sügiseni.

Enam levinud liigid:

Harilik päevalill — *H. annuus*. Õied kuldkollased. Õisiku läbimõõt kuni 36 sm. Kõrgus 3 meetrit.

Kurgilehine päevalill — *H. cucumerifolius*. Õied helekollasest kuni tume-punakaspruunini. Õisikud väiksemad, 8—12 sm läbimõõdus. Kasvab tugevastihargneva püramidaalse puhmana. Kõrgus 30—150 sm.

Päevalilled külvatakse avamaale mais. Vajavad päikese- ja paistelist kasvukohta. Kasvavad igal toitainerikkal aiamullal.

Dekoratiivsed üksiktaimena ning rühmadena aias kasvatamiseks, samuti ka lõiklillena.

Päsmaslill, Mehhiko — *Ageratum mexicanum*. Korvõieliste sk. Pärit Mehhikost. Rikkalikult õitsev ja tihedakasvuline äärlill. Kõrgus 10—25 sm. Õied tume- ja helesinised, roosad ja valged. Kõige ilusamad on helesinised madalakasvulised — *var. pumilum* sordid, nagu «Blausternchen» («Sinitäheke») ja «Blaue Kugel» («Sinine kera»). Õitsevad juunist kuni sügiseni. Külvatakse aprilli algul poolsooja lavasse või kasvuhoones külvikasti. Lepivad ka kerge varjuga. Nägus äärlillena, vaibapeenardele ja rühmalillena, sobib ka rõdukastidesse ja potililleks.

Ühtlasema taimmaterjali saamiseks kasutatakse pistikutega paljundamist.

Põisrohud — *Silene*. Nelgiliste sk. Pärit Lõuna-Euroopast, Põhja-Ameerikast.

Põisrohi — *S. armeria*. Kahvaturohelised kitsad lehed. Õied väikesed roosakaspunased, suurtes õisikutes. Õitsemisaeg juuni lõpust augusti alguseni. Kõrgus 30—50 sm. Üldmulje õrn.

Rippuv põisrohi — *S. pendula*. Õied suuremad kui eelmisel, valged, roosad ja sirelilillad, liht- ja tädisõielised. Õitsemisaeg juuni lõpust augusti lõpuni. Ilusamad on madala kompaktse kasvuga sordid (*S. pendula var. compacta*). Kõrgus 10—12 sm.

Külvatakse mais või sügisel kohale. Kasvavad ja õitsevad hästi igal aiamaal. Sobivad peenra- ja äärislilledena.

Joonis 33. Aed-põõsasmalts (kohhia).

Põõsasmalts, aed — *Kochia trichophylla* (joonis 33). Maltsaliste sk. Tšiilist pärit üheaastane taim. Nimetatakse ka kohhiaks, suvikuuseks ja suviküpressiks. Moodustab tihedad helerohelised puhmad, mis sügisel päikesepaistel värvuvad punakaks. Kõrgus 60—100 sm.

Külvatakse aprilli keskel poolsooja lavasse. Pikeeritakse üksikult või kolmekaupa pottidesse. Vajab rammusat mulda.

Kasutatakse ajutisteks hekkideks, üksiktaimena punktide tähistamiseks ja lehttaimede rühmas. Talub ka pügamist.

Rass, aed — *Cynoglossum amabile*. Kareleheliste sk. Hiinast pärinev püsik. Ilusate taevassiniste õitega meenutab kõrgekasvulist ja suureõielist meelespead. Õitsemisaeg juulist sügiseni. Kõrgus 35—60 sm. Meil kasvatatakse kui üheaastast lille. Külvatakse aprilli keskel külma lavasse või mais kohale. Eelistab kergemat, kuid mitte liiga kuiva mulda.

Hinnatav siniseõieline peenralill, kuna teistel suvililledel harva esineb niisugust puhast sinist värvust. Hea meetaim.

Raudürt, aed — *Verbena hybrida*. Raudürdiliste sk. Lõuna-Ameerikast pärinev püsik, mida kasvatatakse tavaliselt üheaastase lillena. Õied valged, roosad, punased, sinised ja lillad, asuvad hulgana õisikus. Õitsemisaeg juulist külmadeni. Kõrgus 20—30 sm.

Külvatakse märtsi lõpul või aprilli algul poolsooja lavasse või kasvuhoonesse. Seemned idanevad aeglaselt. Eelistab sügavalt haritud ja hästiväetatud mulda ja päikesepaistelise kasvukohta.

Õiterohke ja ilus peenra- ning äärlill.

Rebaseheinad — *Amaranthus*. Rebaseheinaliste sk. Pärit Aasiast.

Longus rebasehein (rebasesaba) — *A. caudatus* (joonis 34). Lehed punakasrohelised. Õied lillakas-punased, mis ripuvad tihedalt pikkades õisikutes. Kõrgus 100—130 sm.

Tumepunane rebasehein — *A. atropurpureus*. Lehed ja õied tumepunased. Õisikud eelmisest lühemad ja püstised. Kõrgus 60—100 sm.

Külvatakse mai algul peenrassa või aprilli lõpul lavasse. Viimasel juhul pikeeritakse üksikult pottidesse ja istutatakse mai lõpul koos mullapalliga peenrassa. Õitsevad augusti algusest kuni sügiseni. Dekoratiivsed nii lehtede

kui ka õite poolest. Sobivad üksiktaimena, lehttaimede rüh-
madesse ja omaette gruppidena suuremate põõsaste ja
puude ette.

Joonis 34. Longus rebasehein.

Vajavad sooja, päikesepaistelist kasvukohta ja parasniis-
ket toitaineterikast kergemat mulda. Liiga rammusas ja
lubjavaeses mullas jääb lehtede ja õite värvus kahvatuks.

Reseeda, lõhnav — *Reseda odorata*. Reseedaliste sk.
Pärit Egiptusest. Õied väikesed, hästilõhnavad, valged,
kollased või kollakaspunased roheka varjundiga, pikkades

õisikutes. Õitsemisaeg juuni lõpust kuni külmadeni. Kõrgus 20—40 sm.

Külvatakse kohale kevadel või sügisel. Eelistab kõdunenud veisesõnnikuga väetatud niiskemat savist mulda, millele on segatud vana tsemendivaba krohvipuru. Lepib kerge poolvarjuga. Kasutatakse peamiselt meeldiva lõhna pärast lõik- ja peenralillena. Sobib ka ajatamiseks. Hea meetaim.

Rõngaslill, kolmekuune — *Lavatera trimestris*. Kassinaeriliste sk. Lõuna-Euroopast pärinev kõrgekasvuline lill. Õied suured, lehterjad, roosad ja valged. Õitsemisaeg juulist öökülmadeni. Kõrgus 80—120 sm.

Külvatakse kevadel mais või sügisel oktoobris kohale. Sobib laiematele peenardele rümmalillena.

Saialill, harilik — *Calendula officinalis*. Korvõieliste sk. Pärit Lõuna-Euroopast. On juba vanast ajast tuntud ja laialdaselt levinud lill. Õied helekollased, kollased, oranžid nii liht- kui ka täidisõisikulised. Õitsemisaeg juuni lõpust kuni sügiseni. Kõrgus 30—50 sm. Külvatakse peenraste sügisel või varakevadel. Vähenõudlik taim, lepib isegi varjuga. Kauapüsiv ja nägus lõiklillena. Sobib segupeenardele, rühmadena ja massiliselt iseseisvate peenardena tootmisaedade kaunistamiseks.

Salulill, tore (vaariklill) — *Nemophila insignis*. Vesilehiste sk. Pärit Kaliforniast. Õied puhas-helesinised, keskelt valkjad. Õitsemisaeg juuni lõpust öökülmadeni. Kõrgus 20 sm. Lamandub. Hea meetaim.

Külvatakse kohale kevadel või sügisel. Ilus helesinine, rikkalikult õitsev äärislill.

Salvei, leek — *Salvia splendens* (joonis 4). Huulõieliste sk. Brasiiliast pärinev püsik. Meil kultiveeritakse kui üheaastast lille. Õied pikkades õisikutes, tulipunased. Õitsemisaeg mai lõpust kuni öökülmadeni. Kõrgus 20—90 sm. Kõrged sordid ei lähe meie oludes korralikult õitsema ja pole nii nägusad kui madalad sordid.

Külvatakse või paljundatakse pistikutega märtsi algul kasvuhoonesse või lavasse. Hakkavad lavas juba mais õitsema. Juuni algul, pärast öökülmade möödumist istutatakse õitsevad taimed avamaale. Vajavad päikesepaistelist kasvukohta, rikkalikumalt õitsevad liivasel mullal.

Väga dekoratiivne ja värviküllane lill. Kasutatakse laialdaselt haljasaladel ja ka aedades iseseisva peenralillena. Sobib potis kasvatamiseks.

Sametlilled — *Godetia*. Pajulilleliste sk. Pärit Kaliforniast. Ilusad üheaastased lilled. Iluaianduses on levinud peamiselt kaks liiki.

Nä g u s s a m e t l i l l — *G. amoena*. Kõrgus 20—60 sm, olenevalt sordist. Kasv kompaktne, õied varte tipudes enam-vähem tasapinnalistes õisikutes. Esineb nii liht- kui ka täidisõielisi sorte, valgetes, roosades ja punastes värvustes. Õitsemisaeg juulist külmadeni.

Ilusamad sordid: «Feuerkönig» («Tulekuningas») — helepunane, täidisõieline; «Gloria» («Kuulsus») — purpurpunane, lihtõieline; «Herzogin von Albanien» («Albaania hertsoginna») — valge; «Rosamunde» — roosa valgega; «Sybil Sherwood» — lõheroosa.

Sobivad äärislilledeks.

S u u r e õ i e l i n e s a m e t l i l l — *G. grandiflora*. Kõrgus 70—80 sm. Õied suured, ümber varre pikkades õisikutes (meenutab klarkiat). Kasv laialivalgus. Õitsemisaeg augusti algusest külmadeni. Kasutatakse täidisõielisi sorte — «Kirschkönigin» («Kirsikuninganna») — purpurpunane, «Rosenkönigin» («Roosikuninganna») — roosa ja «Karmesino» — sügavpunane.

Sametlilled külvatakse aprilli lõpul lavasse või mai algul avamaale. Vajavad kohevat, kuid mitte liiga kergelt mulda ja päikesepaistelist kasvukohta.

Kaunid peenralilled ja kauapüsivad lõiklilledena.

Sanvitaalia, lamav — *Sanvitalia procumbens*. Korvõieliste sk. Pärit Mehhikost. Õied kollased tumepuuni keskosaga. Õitsemisaeg juulist külmadeni. Kõrgus 15—20 sm.

Külvatakse mais kohale või aprilli lõpul lavasse. Vähenõudlik ja õiterikas äärislill. Lepib kerge varjuga.

Sõrmkübaralill — *Digitalis purpurea*. Mailaseliste sk. Lõuna-Euroopast pärinev püsik. Kasvatatakse meie oludes kaheaastasena. Õied lillakaspunased kellukad, mis asuvad pikkades õisikutes. Esineb ka valgeõieline vorm (*D. purpurea* var. *alba*) ja gloksiinia-õielisi sorte (*D. purpurea* var. *gloxiniiflora*). Õitsemisaeg juuli—august. Kõrgus 80—120 sm.

Külvatakse mais külmlavasse. Taimed istutatakse juulis peenardele. Õitseb järgmisel aastal.

Lepib tavalise aiameenulaga ja kerge varjuga.

Dekoratiivsed peenra- ja rühmalilled. Eriti ilusad on valgeõielised sõrmkübaralilled rohelise, näiteks heki tagapõhja puhul.

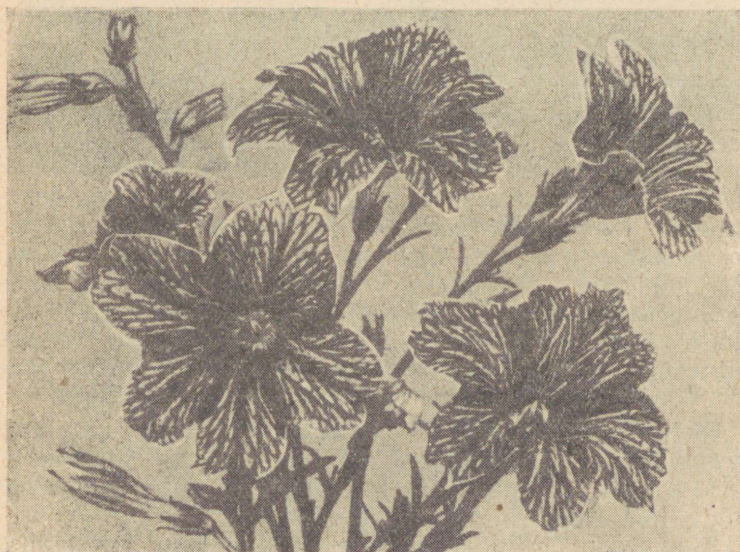
Tokkroos — *Althaea rosea*. Kassinaeriliste sk. Hiinast pärinev 4- kuni 5-aastase elueaga taim. Kasutatakse tavaliselt kaheaastasena, kuna õitseb teisel aastal kõige rikkalikumalt. Õied on suured, nii liht- kui ka täidisõielised ja asetsevad tihedalt ümber varre pikkades õisikutes. Värvuselt valged, helekollased, lõheroosad, roosad, punased ja mustjaspunased. Õitsemisaeg augustist külmadeni. Kõrgus 2—3 meetrit.

Külvatakse mai lõpul lavasse või paljunduspeenrale. Täidisõielisi sorte paljundatakse kevadel ka pistikutega, mis võetakse juurekaela juurest.

Taimed istutatakse kohale augusti lõpul või septembri algul. Eelistab sooja päikesepaistelise kasvukohta ja kuivemat, hästiväetatud liivast pinnast. Talvel on tundlik püsiva mullaniiskuse suhtes.

Sobivad hästi, kui tagapõhjaks on kõrgemad hekid, kaitseistandikud, puude ja põõsaste rühmad. Sobivad ka lõike- lilledena suurtes vaasides.

Trompetlill, muutlik — *Salpiglossis variabilis* (*S. sinuata*) (joonis 35). Maavitsaliste sk. Tšiilist pärinev üheaastane taim, suurte lehterjate õitega. Valged, kollased,

■ Joonis 35. Muutlik trompetlill.

lillad, pruunid ja punased õied on mitmesuguste üleminekutoonidega. Õitsemisaeg juulist sügiseni. Kõrgus 70—100 sm.

Külvatakse aprilli algul poolsooja kasvuhoonesse või lavasse. Eelistavad hästiväetatud mulda ja sooja, päikesepaistelise kasvukohta. Huvitavad peenra- ja lõiklilledena.

Tukalill, ibeeriseleheline (brahhükoom) — *Brachycome iberidifolia*. Korvõieliste sk. Austraaliast pärinev, rikkalikult õitsev lill, mis moodustab kummelisarnaste lehtedega ilusaid puhmaid. Õied on valged, roosad, lillad ja sinised. Õitsemisaeg juulist kuni sügiseni. Kõrgus 30 sm. Külvatakse aprilli lõpul lavasse või mai algul peenrassa. Eelistab päikesepaistelise kasvukohta ja lepib hariliku aiamaulaga.

Ilus äärislillena, iseseisvana peenral ja ka rühamillena.

Tähtpea, tumepunane — *Scabiosa atropurpurea* (jounis 36). Uniohakaliste sk. Pärit Lõuna-Euroopast. Iluaianuses kasutatakse peamiselt suurte täidetud õitega sorti (*S. atropurpurea grandiflora fl. pl.*). Pikkade valgete tolmukatega õied on valged, roosad, kollased, punased, lillad ja mustjaspunased. Õievarred pikad ja peened. Õitsemisaeg juulist öökülmadeni. Kõrgus 50—90 sm.

Külvatakse aprillis lavasse. Mullastiku suhtes vähenõudlik ja lepib kerge poolvarjuga.

Ilusad peenra- ja lõiklilled.

Viltleht — *Cineraria maritima (Senecio cineraria)*. Korvõieliste sk. Vahemere rannikult pärinev kaheaastane lill. Lehed pikad, peenelt sulgjägused, tihedalt kaetud peente hõbevalgete karvakestega, kõrgus 25—30 sm, väga dekoratiivne. Kasutatakse hõbehalli lehttaimena ääris-, rühma- ja musterpeenralilleks. Eelistab kuivemat kergemat mulda. Paljundatakse seemnete või pistikutega märtsis-aprillis. Seemnekasvatuseks ja pistikutega paljundamiseks istutatakse emataimed pottidesse sügisel enne külmi ja hoitakse mittekülmas valges õhurikkas ruumis ületalve. Õitseb juunis. Õied kollased, õisikud väikesed. Kõrgus 70—75 sm.

Õistubak, suureõieline — *Nicotiana affinis (N. alata var. grandiflora)*. Maavitsaliste sk. Pärit Lõuna-Ameerikast. Õied valged, roosad ja punased, hästilõhnavad. Õitsemisaeg juulist öökülmadeni. Kõrgus 50—100 sm.

Külvatakse aprilli keskel poolsooja lavasse. Istutatakse välja pärast öökülmade möödumist

Õisuba (lilluba) — *Phaseolus multiflorus*. Liblikõieliste

Joonis 36. Tumepunane tähtpea.

sk. Pärit Lõuna-Ameerikast. Üheaastane kiirestikasvav vääntaim. Õied tulipunased. Õitsemisaeg juuli algusest öökülmadeni. Kõrgus 4 meetrit. Külvatakse kohale. Nägus seinte, müüride ja postide katteks.

Ööpalsam, kapi — *Nycteria capensis*. Mailaseliste sk. Pärit Lõuna-Aafrikast. Õied väikesed, seestpoolt valged, väljast punakaspruunid, päeval suletud. Õied avanevad õhtu eel ja lõhnavad väga hästi, eriti pärast vihma. Õitsemisaeg juulist septembrini. Kõrgus 30—40 sm.

Külvatakse aprilli keskel poolsooja lavasse.

Kasutatakse hea lõhna pärast väikeste rühmadena teiste lillede vahel. Sobib ka äärislilleks.

Tabelis on külviaeg märgitud kuude ja dekaadide järgi numbritega, märgitud lühendatult: a — avamaa (külvamine kohale), l — lava ja lahtris *-märgiga lillesemneid

Nimetus	Seemnete arv 1 grammis	Seemnete idane- misvõime püsivus aastates	Külviaeg	Külvikoht	Idanemisaeg päevades
1	2	3	4	5	6
Adoonis (<i>Adonis</i>) suvi a. (<i>A. aestivalis</i>)	125	2	IV—3	a	20—30
sügis a. (<i>A. autumnalis</i>)	125	2	IV—3	a	20—30
Akrokliin, roosa (<i>Acroclinium roseum</i>)	350	2—3	V—2	a	7—14
Arktootis, suur (<i>Arctotis grandis</i>)	960	2—3	IV—1	l, k	7—14
Aster, hiina (<i>Callistephus chinensis</i>)					
kõrged sordid	450	2—3	IV—1	l, k	3—8
poolkõrged „	450—500	2—3	IV—1	l, k	3—8
madalad „	450—500	2—3	IV—1	l, k	3—8
Balsamiin (<i>Impatiens balsamina</i>)	100	6—8	IV—1	l, k	5—15
Begoonia, alatiõitsev (<i>Begonia semperflorens</i>)	80 000	2—3	II—1	k	10—25
Daalia, kääbus (<i>Dahlia hybrida</i>)	150	2	IV—1	l	4—7
Eldu (Kalifornia magun) (<i>Eschscholtzia californica</i>)	550	2—3	V—1	a	7—15
Harakalatv, Perovski (<i>Erysimum Perowskianum</i>)	1400	3—4	V—1	a	5—8
Ibeeris, kroonjas (<i>Iberis coronaria</i>)	450	2—3	V—1	a	5—10
sarik i. (<i>I. umbellata</i>)	450	2—3	V—1	a	5—10
Imikas, kapi (<i>Anchusa capensis</i>)	420	2—3	V—1	a	10—18
Jaanikakar (<i>Chrysanthemum</i>) andurjas j. (<i>C. carinatum</i>)	430	3—4	V—1	a	5—8

LILLEDE TABEL

näiteks IV—3 = aprilli kolmas dekaad (20.—30. aprill). Kõlvikoht on k — kasvuhuone. Öitsemisaeg on märgitud kuu numbritega. Märkuste võib külvata kohale sügisel.

Taimede vahe- kaugus kasvu- kohal sm-tes	Öitsemisaeg	Öite värvus	Kõrgus öitsemis- ajal sm-tes	Märkusi
7	8	9	10	11
15—20	VIII—IX	veripunane	20—30	Soovitav sügisel kohale külvata
15—20	VII—VIII	veripunane	40—50	
15—20	VI—IX	tumeda silmaga heleroosa, valge	50	Õied õlgised
25	VII—VIII	matt-valge	50—60	Hea lõiklill
35—40	VII—X	valge, roosa,	55—100	Hea lõiklill
25—30	VII—X	kollane, lilla, lilla-	35—50	
20	VII—X	kassinine, punane	15—30	
30—40	VII—öö- külmani	valge, roosa, pu- nane, lilla, kirju	50—60	Kasutatakse ka potilillena
15—20	V-öö- külmani	punane, roosa, valge	15—40	
40	VI—öö- külmani	valge, kollane, punane, roosa, lilla, oranž	30—60	
20—25	VI—IX	valge, kollane, punane, roosa, oranž	30—40	*
25—30	VI—VIII	kuldkollane	50—60	Hästilõhnav
15	VI—VIII	valge	30	*
15	VI—VII	valge, roosa, lilla	25	*
20—25	VII— külmani	säravsinine	40—45	Meenutab lõosilma
30	VII— külmani	valge, kollane, punane, helelilla, enamasti teist värvi ringidega	60—90	Ilus lõikena

1	2	3	4	5	6
kollane j. (<i>C. segetum</i>)	500	3—4	V—1	a	8—15
kroonjas j. (<i>C. coronarium</i>)	665	3—4	V—1	a	5—8
lõhnav j. (<i>C. parthenium</i> ehk <i>Pyrethrum partheniifolium</i>)	8550	2—3	IV—3	l, k	5—10
Jumikas, kõrge (<i>Centaurea imperialis</i>)	150	2—3	V—1	a	7—14
madal j. (<i>C. depressa</i>)	100	2—3	V—1	a	5—8
muskus j. (<i>C. moschata</i>)	150	2—3	V—1	a	7—14
rukkiilill (<i>C. cyanus</i>)	250	2—3	V—1	a	5—8
Kannike, aed (võõrasema) (<i>Viola tricolor</i> f. <i>maxima</i>)	800	2	VI— VII	l, a	10—14
Kassitapp, kolmevärviline (<i>Convolvulus tricolor</i>)	100		V—1	a	4—6
Kellukas, keskmine (<i>Campanula medium</i>)	4500	3	V— VI	l, a	10—15
Kilbirohi, aed (<i>Alyssum maritimum</i>)	3500	3—4	V—1	a	5—10
Kipsilill, elegantne (<i>Gypsophila elegans</i>)	1200	3—4	V—1	a	5—10
Kirikakar (<i>Bellis perennis</i>)	7500	2—3	VI— VII	l, a	5—10
Klarkia, elegantne (<i>Clarkia elegans</i>)	3000	2—3	V—1	a	6—10
kaunis k. (<i>C. pulchella</i>)	3000	2—3	V—1	a	6—10
Koertubakas, punane (<i>Crepis rubra</i>)	4200	3—4	V—1	a	6—10
Kosmos, harilik (<i>Cosmos bipinnatus</i>)	200	2—3	V—1	a	4—10
Kukekannus, aed (<i>Delphinium ajacis</i>)	580	3—4	IV—3	a	11—30
põld k. (<i>D. consolida</i>)	750	3—4	IV—3	a	11—30
Kuldilill, oranž (<i>Dimorphotheca aurantiaca</i>)	600	2—3	V—1	a	4—10
vihmaennustav k. (<i>D. pluvialis</i>)	600	2—3	V—1	a	4—10
Kummel, oivaline (<i>Matricaria eximia</i>)	3000	3—4	IV—2	k, l	7—16
kesalill k. (<i>M. inodora</i>)	3000	3—4	V—1	a	5—8
Käokann, hall (<i>Coronaria tomentosa</i>)	1200	3	VI—1	l, a	5—10

7	8	9	10	11
30	VI— külmani	kollane	60—75	Kauasäiliv lõiklill
40	VI— külmani	valge, kollane	90—120	Kauasäiliv lõiklill
10—15	VII— külmani	kollakasvalge	20—30	Pöetav äärislill
30—35	VII—IX	lillapunane, lillaroosa	75—80	Lõhnab
25	VI—IX	sügavsinine	30	Sobib äärislilleks
30—35	VII—IX	valge, roosa, lillaroosa	75—80	Lõhnab
30	VI—IX	sinine, roosa, valge, lilla	60—90	*
15—20	varakevad —VI	valge, kollane, punane, sinine, lilla, kirju	10—20	Kasutatakse kaheaasta- sena
25—30	VII—IX	sinine-valge- kollane	30—40	
40	VI—VII	valge, roosa, lilla, sinililla	60—90	Kaheaastane
10—15	VI—VII	valge	10—15	* Lõhnab, meetaim
10	VII—VIII	valge, roosa	30—50	
15—20	V—X	valge, roosa, punane	15	Kasvatatakse kaheaasta- sena
20—25	VII—IX	valge, roosa, punane	60—70	Ilus lõiklillena
20—25	VII—IX	valge, roosa, lilla	30—45	*
15—20	VI—VIII	helerooosa	25—35	*
40—50	VII— külmani	valge, lillaroosa, punane	60—120	* Ilus lõiklillena
15—20	VII—VIII	valge, roosa, sinine, lilla	30—110	*
30—40	VIII— külmani	valge, roosa, sinine, punane, lilla	60—110	* Ilus lõiklillena
20—25	VI—IX	oranž	30—45	
20—25	VI—IX	valge	30—45	
15—30	VII— külmani	valge, kollane	18—60	Madalakasvulised on ilu- sad äärislilleks
25	VII—öö- külmani	valge	25—30	
25—30	VI—IX	ere-lillapunane	50—70	Lehed hallid. Kasvatata- se kaheaastasena

1	2	3	4	5	6
Käokuld, aed (õlglill) (<i>Helichrysum bracteatum</i>)	1500	2—3	V—1	a	7—14
Leeklill, suve (<i>Phlox Drummondii</i>)	600	1—2	IV—1	l, k	12—18
Lehterlill, suureõieline (<i>Malope grandiflora</i>)	360		V—1	a	8—11
Lehtertapp, verev (<i>Ipomoea purpurea</i>)	50	3—4	V—2	a	6—14
Leptosiine, Stillmanni (<i>Leptosyne Stillmannii</i>)	500	2—3	V—1	a	5—10
Levkoi (<i>Matthiola incana var. annua</i>)	700	4—5	IV—2	l, k	4—8
Libliklill, püramidaalne (<i>Schizanthus Wisetonensis</i>)	1150	3—4	IV—2	l, k	10—15
sulgjas l. (<i>S. pinnatus</i>)	1150	3—4	IV—2	l, k	10—15
Lillhernes (<i>Lathyrus odoratus</i>)	14	3—4	IV—2	l	6—15
Lina, suureõieline (<i>Linum grandiflorum</i>)	300		V—1	a	7—14
Lobeelia, aed (<i>Lobelia erinus</i>)	55 000	3—4	III—1	k	8—12
Lõosilm, aed (meelespea) (<i>Myosotis alpestris</i>)	2000	2—3	VI	l, a	10—20
Lõvilõug, suur (<i>Antirrhinum majus</i>)	5800	3—4	IV—1	k	9—15
Magun, kuke (<i>Papaver rhoeas</i>)	9000	3—4	V—1	a	5—12
tulpmagun (<i>P. glaucum</i>)	6720	3—4	V—1	a	10—14
unimagun (<i>P. somniferum</i>)	3000	3—4	V—1	a	5—10
Mais (<i>Zea mays</i>)	5		IV—3	l	5—10
Mungalill, suur (<i>Tropaeolum majus</i>)	7—10	3—4	IV—2	l	8—15
madal m. (<i>T. majus nanum</i>)	30	3—4	V—2	a	8—15
Mustkõõmen, türgi (<i>Nigella damascena</i>)	380	1—2	V—1	a	7—14
Mõrsjalill, kirju (<i>Gaillardia picta</i>)	300	2—3	IV—2	l	6—12
Mätashari, kõrge (<i>Celosia pyramidalis</i>)	1460	4—5	IV—1	k, l	6—8
madal m. (<i>C. cristata</i>)	1200	4—5	IV—1	k, l	6—8
Thompsoni m. (<i>C. Thompsonii</i>)	1460	4—5	IV—1	k, l	6—8

7	8	9	10	11
25—30	VII—öö- külmani	valge, kollane, roosa, punane, lilla	60—100	Oied õlgсед
20—30	VI— külmani	valge, roosa, punane, kollane, lilla	20—50	
40	VII— külmani	valge, roosa, roosapunane	100—130	*
20	VII— külmani	lillakassinine	300	Vääntaim
15—20	VI—IX	kollane	30—45	*
25—30	VI—VIII	valge, punane, roosa, kollane, lilla	20—70	Varajaseks õitsemiseks külv veebruaris—märtsis
25	VII—IX	valge, roosa, kollane, lilla, kirju	30—40	Kasutatakse ka potis aja- tamiseks
30	VII—IX	valge-lilla kirju	60—70	
10—12	VII— külmani	valge, roosa, punane, sinine, lilla, kirju	200	Hästilõhnav, vajab tuge- sid, ilus lõiklill
20—25	VII—öö- külmani	veripunane	30—40	*
10—15	VI—IX	sinine, valge, roosa	10—20	Ilus äärislill
20	V—VI	sinine, valge	15—35	Kaheaastane
20—30	VII— külmani	valge, roosa, punane, kollane, lilla	15—100	Esineb palju värvitoone, hea lõiklill
25—30	VII—IX	valge, roosa, punane	50—70	*
10—20	VI—VIII	punane	40—50	*
25—30	VII	valge, roosa, punane, lilla	80—100	*
30—40	—	—	150—400	Lehttaim
20—25	VI—öö- külmani	punane, kollane	100—200	Vääntaim, külv potti
20—25	VI—öö- külmani	punane, kollane, valge, roosa	30	
20—25	VII—IX	sinine, valge	40—50	*
30—40	VII— külmani	kollane pruuniga	50—65	
25	VI—öö- külmani	kollane, punane	30—40	Vajavad palju soojust
10—15	VI—öö- külmani	kollane, punane, roosa, lilla, oranž	10—15	Ilus potilillena
15—30	VII—öö- külmani	kollane, oranž, punane, roosa, lilla	45—75	

1	2	3	4	5	6
Neiusilm, värv (<i>Coreopsis tinctoria</i>)	3500	2—3	V—1	a	5—14
Nelk, grenadiin (<i>Dianthus caryophyllus</i> «Grenadin»)	600	3	V—3	l, a	5—10
habenelk (<i>D. barbatus</i>)	1000	3	V— VI	l, a	5—10
Nelk, hedevigi (<i>D. Heddewigii</i>)	1000	3	IV—2	l	4—10
hiina n. (<i>D. chinensis</i>)	1000	3	IV—2	l	4—10
šaboo n. (<i>D. caryophyllus</i> «Chabaud»)	600	3	II—3	k	5—10
Nemesia, aed (<i>Nemesia hybrida</i>)	3700	2—3	IV—2	k	7—12
suureõieline n. (<i>N. strumosa</i> <i>var. grandiflora</i>)	3580	2—3	IV—2	k	7—12
õiekas n. (<i>N. floribunda</i>)	3900	2—3	IV—2	k	7—12
Parkjuur (<i>Statice sinuata</i>)	12—15		VI—2	l	7—10
Peegellill, harilik (<i>Specularia speculum</i>)	4500		V—1	a	6—10
Peiulill, kõrge (<i>Tagetes erecta</i>)	280	2—3	IV—3	l	5—10
madal p. (<i>T. patula</i>)	430	2—3	V—2	a	5—10
väheõieline p. (<i>T. signata</i>)	1200	2—3	V—2	a	5—10
Petuunia, hübriid (<i>Petunia hybrida</i>)	5000— 6500	3—4	IV—1	k	7—15
Portulakk, suureõieline (<i>Portulaca grandiflora</i>)	10 000	3	IV—2	k	5—10
Pronksleht, nankini (<i>Perilla nankinensis</i>)	800		IV—2	l	
Pruudisõlg, harilik (<i>Zinnia elegans</i>)	180—200	3—4	IV—2	l	3—10
Haage p. (<i>Z. Haageana</i>)	650—750	3—4	V—1	a	4—12
Põisrohi (<i>Silene armeria</i>)	5760	3	V—1	a	5—7
rippuv p. (<i>S. pendula</i> <i>var. compacta</i>)	1000	3	V—1	a	5—7
Põõsasmalts, aed (<i>Kochia trichophylla</i>)	1200	1—2	IV—2	l	5—12
Päevakübar (<i>Rudbeckia hirta</i>)	3000	2	V—1	a	6—15
Päevalill, harilik (<i>Helianthus annuus</i>)	9—10	3—4	V—2	a	7—14

7	8	9	10	11
25—30	VI— külmani	kollane pruuniga, kollane, pruun- punane	60—100	*
25—30	VII—VIII	valge, roosa, punane, kollane, lilla	30—60	Kaheaastane, lõhnab, ilus lõiklill
30—35	VI—VII	valge, roosa, punane	30—45	Kaheaastane
20	VI—IX	valge, roosa, punane	15—45	
20	VI—IX	enamasti kirju	25—45	
30—40	VII— külmani	valge, roosa, punane	40—60	Hästilõhnab, ilus lõiklill
15—20	VI—IX	valge, helesinine	20—45	Kasv kompaktn
20—25	VI—IX	valge, kollane, oranž, punane, roosa, pruun	30—40	
15—20	VI—IX	helekollakas-roosa	20	Lõhnab
25—30	VII— külmani	valge, sinine, roosa, kollane	30—50	Õied õlgsed
20	VI—VII	lillakassinine	30	*
40	VII—öö- külmani	helekollane, oranž	50—90	
30	VI—öö- külmani	kollane, tumepruun, koll.-pruuni kirju	30—40	
15—20	VII—öö- külmani	kollane	20	Õisikud väikesed
20—30	VI—öö- külmani	valge, roosa, lilla, punane ja kirju	30—60	Sobivad rõdukastidesse
15—20	VI—öö- külmani	valge, roosa, kollane, punane, lilla	8—12	Näigus kivitaimlasse
20—30	—	—	50—80	Lehed pruunikaspunased
20—30	VII—öö- külmani	punane, kollane, roosa, valge, lilla	30—90	
20	VI—öö- külmani	pruun kollasega	25—30	Kauapüsiv lõikena
10—15	VI—VIII	roosakaspunane	30—50	*
15—20	VI—VIII	valge, roosa, lilla	10—12	* Kasv kompaktn
60—100	—	roheline	60—100	Lehttaim. Külwab ka ise
25	VII— külmani	kuldkollane tumepruuni	30—40	
50	VII— külmani	kuhikja keskosaga kuldkollane	300	Õisikud suured

1	2	3	4	5	6
kurgileheline p. (<i>H. cucumerifolius</i>)	40—50	3—4	V—2	a	7—14
Päsmaslill, mehhiko (<i>Ageratum mexicanum</i>)	5000	4	IV—1	k, l	6—10
Rass, aed (<i>Cynoglossum amabile</i>)	385	2—3	V—1	a	10—15
Raudürt, aed (<i>Verbena hybrida</i>)	300	3	IV—1	k, l	10—20
Rebasehein, longus (<i>Amaranthus caudatus</i>)	2000	4—5	V—1	a	4—6
tumepunane r. (<i>A. atropurpureus</i>)	2000	4—5	V—1	a	4—6
Reseeda, lõhnav (<i>Reseda odorata</i>)	800	3—4	V—2	a	6—20
Rõngaslill, kolmekuune (<i>Lavatera trimestris</i>)	150		V—1	a	5—8
Saiälill, harilik (<i>Calendula officinalis</i>)	150	3—4	V—1	a	5—12
Salulill, tore (<i>Nemophila insignis</i>)	400		V—1	a	7—15
Salvei, leek (<i>Salvia splendens</i>)	350—400	2—3	III—1	k, l	10—20
Sametlill, nägus (<i>Godetia amoena</i>)	2750	2—3	V—1	a	8—12
suureõieline s. (<i>G. grandiflora</i>)	2750	2—3	V—1	a	8—12
Sanvitaalia, lamav (<i>Sanvitalia procumbens</i>)	950		V—1	a	7—14
Sõrmkübarälill (<i>Digitalis purpurea</i>)	8940	2—3	V	l, a	15—20
Tokkroos (<i>Althaea rosea</i>)	100		V—3	l, a	8—12
Trompetlill, muutlik (<i>Salpiglossis variabilis</i>)	6000	4—5	IV—1	k, l	7—15
Tukälill, ibeeriseleheline (<i>Brachycome iberidifolia</i>)	6000	2—3	V—1	a	5—10
Tähtpea, tumepunane (<i>Scabiosa atropurpurea</i>)	180	2—3	IV—2	l	6—15
Viltleht (<i>Cineraria maritima</i>)			IV—1	k	
Õistubak, suureõieline (<i>Nicotiana affinis</i>)	7120	3—4	IV—2	l, k	10—20
Õisuba (<i>Phaseolus multiflorus</i>)	1	4—5	V—2	a	4—8
Õölevkoi (<i>Matthiola bicornis</i>)	2540	2—3	V—1	a	6—10
Õöpalsam, kapi (<i>Nycterinia capensis</i>)	6000	2—3	IV—2	l	8—10

7	8	9	10	11
50	VII— külmani	helekollasest tumepunakas- pruunini	30—150	Õisikud väikesed
15—20	VI—öö- külmani	sinine, valge, roosa	10—25	Hea äärislill
20	VII— külmani	taevassinine	35—60	Meenutab meelespead
25—30	VII— külmani	valge, roosa, pu- nane, sinine, lilla	20—30	
40—50	VIII—öö- külmani	lillakaspunane	100—130	
30—40	VIII—öö- külmani	tumepunane	60—100	Õisikud püstised
15—20	VI—öö- külmani	rohekasvalge, kollane, oranž- punane	20—40	Hästilõhnav
40	VII—öö- külmani	valge, roosa	80—120	*
30	VI— külmani	kollane, oranž	30—50	* Külvab ise
15—20	VI—öö- külmani	helesinine	15—20	*
20—25	V—öö- külmani	tulipunane	20—90	
25—30	VII— külmani	valge, roosa, punane	20—60	Lõiklillena kauapüsiv
25—30	VIII— külmani	valge, roosa, punane	70—80	„ „
15—20	VII— külmani	kollane pruuniga	15—20	Lepib varjuga
35—40	VII—VIII	valge, lilla- punane	80—120	Kaheaastane
40—50	VIII— külmani	valge, roosa, punane, kollane	200—300	Kaheaastane
25—30	VII—öö- külmani	valge, kollane, lilla, pruun, punane	70—100	
15—20	VII—IX	valge, roosa, lilla, sinine	30	
30	VII—öö- külmani	valge, roosa, pu- nane, lilla, kollane	50—90	
12—15	—	—	25—30	Lehed hõbehallid
30—40	VII—öö- külmani	valge, roosa, punane	50—100	Hästilõhnav
20—25	VII—öö- külmani	tulipunane	400	Vääntaim
12—15	VII— külmani	lillakaspunane	40—50	* Õhtul hästilõhnav
10—15	VII—IX	valge	30—40	Õhtul hästilõhnav

EESTIKEELNE ÜHEAASTASTE LILLEDE NIMESTIK

Eestikeelne nimetus	Ladinakeelne nimetus	Venekaelne nimetus
1	2	3
adoonis 27	<i>Adonis</i>	уголек в огне
akrokliin 21, 27	<i>Acroclinium</i>	акроклинум
arktootis 27	<i>Arctotis</i>	арктотис
aster 5, 15, 20, 28, 30	<i>Callistephus</i>	астра
balsamiin 15, 22, 32	<i>Impatiens</i>	бальзамин
begoonia 8, 10, 14, 24, 33	<i>Begonia</i>	бегония
brahhükoom 70	<i>Brachycome</i>	брахикоме
daalia 12, 33	<i>Dahlia</i>	георгин
eldu 15, 34	<i>Eschscholtzia</i>	полынок
floks 42, 43	<i>Phlox</i>	флокс
harakalatv 34	<i>Erysimum</i>	эризимум
ibeeris 6, 12, 15, 34	<i>Iberis</i>	стенник
ilulina 48	<i>Linum</i>	лен
imikas 15, 35	<i>Anchusa</i>	воловик
jaanikakar 4, 12, 13, 36	<i>Chrysanthemum</i>	хризантема
jumikas 37	<i>Centaurea</i>	василек
kannike 3, 4, 21, 37	<i>Viola</i>	фиалка
kalifornia magun 34	<i>Eschscholtzia</i>	полынок
kassitapp 38	<i>Convolvulus</i>	дневная красавица
kellukas 3, 38	<i>Campanula</i>	колокольчик
kesalill 42	<i>Matricaria</i>	ромашка
kilbirohi 6, 15, 38	<i>Alyssum</i>	каменник
kipslill 6, 15, 21, 38	<i>Gypsophila</i>	гипсофила
kirikakar 39	<i>Bellis</i>	маргаритка
klarkia 20, 39	<i>Clarkia</i>	кларкия
koertubakas 40	<i>Crepis</i>	крепис
kohhia 64, 65	<i>Kochia</i>	кипарис летний
kosmos 15, 20, 40	<i>Cosmos</i>	красотка
kress 53	<i>Tropaeolum</i>	настурция
kukekannus 4, 6, 15, 40	<i>Delphinium</i>	шпорник
kuldilill 3, 4, 12, 15, 40	<i>Dimorphotheca</i>	золотоцвет
kummel 15, 22, 40	<i>Matricaria</i>	ромашка
käokann 4, 42	<i>Coronaria</i>	горицвет
käokuld 21, 42	<i>Helichrysum</i>	гелихризум
leeklill 15, 42, 43	<i>Phlox</i>	флокс
lehterlill 15, 43	<i>Malope</i>	малопе
lehtertapp 25, 43	<i>Ipomoea</i>	граммофончик
leptosiine 7, 15, 45	<i>Leptosyne</i>	лептосине
levkoi 4, 9, 10, 15, 18, 45	<i>Matthiola</i>	левкой
libliklill 22, 46	<i>Schizanthus</i>	шизантус
lillhernes 15, 18, 20, 25, 46	<i>Lathyrus</i>	горошек душистый
lilluba 24, 70	<i>Phaseolus</i>	боб огненный
lina 48	<i>Linum</i>	лен
lobeelia 8, 10, 12, 22, 48	<i>Lobelia</i>	лобелия
lõosilm 3, 48	<i>Myosotis</i>	незабудка
lõvilõug 8, 11, 14, 18, 49	<i>Antirrhinum</i>	львиный зев
magun 6, 15, 18, 21, 51	<i>Papaver</i>	мак

1	2	3
<p>mais 53 meelespea 48 mungalill 15, 22, 24, 53 mustkõõmen 54, 55 mõrsjalill 54 mätashari 22, 55 neiusilm 56, 57 nelk 4, 15, 18, 19, 22, 57 nemeesia 4, 15, 22, 23, 60 parkjuur 21, 60 peegellill 15, 60 peiulill 15, 20, 22, 61</p>	<p><i>Zea</i> <i>Myosotis</i> <i>Tropaeolum</i> <i>Nigella</i> <i>Gaillardia</i> <i>Celosia</i> <i>Coreopsis</i> <i>Dianthus</i> <i>Nemesia</i> <i>Statice</i> <i>Specularia</i> <i>Tagetes</i></p>	<p>кукуруза незабудка настурция девица в зелени гайлардия петуший гребешок ленок гвоздика немезия керемек колокольчик бархатец, шапочка петуния</p>
<p>petuunia 8, 10, 15, 22, 24, 62 portulakk 11, 15, 62 pronksleht 62 pruudisõlg 15, 22, 24, 62 päevakübar 63 päevalill 63 päsmaslill 10, 12, 15, 22, 63</p>	<p><i>Petunia</i> <i>Portulaca</i> <i>Perilla</i> <i>Zinnia</i> <i>Rudbeckia</i> <i>Helianthus</i> <i>Ageratum</i></p>	<p>портулак перилла цинния рудбекия подсолнечник долгоцветка</p>
<p>põisrohi 6, 63 põõsasmalts 13, 64, 65 rass 20, 65 raudürt 10, 15, 22, 65 rebasehein 15, 65, 66 reseeda 15, 22, 66 rukkilill 4, 20, 37, rõngaslill 15, 67</p>	<p><i>Silene</i> <i>Kochia</i> <i>Cynoglossum</i> <i>Verbena</i> <i>Amaranthus</i> <i>Reseda</i> <i>Centaurea</i> <i>Lavatera</i></p>	<p>смолевка кипарис летний чернокорень вербена амарант резеда василек лаватера (садовая роза)</p>
<p>saialill 4, 15, 18, 20, 67 salulill 67 salvei 10, 12, 15, 22, 67 sametlill 15, 22, 68 sanvitaalia 12, 68 sõrmkübaralill 68 tokkroos 4, 69 trompetlill 15, 69 tsinnia 18, 20, 62 tukalill 70 tähtpea 3, 15, 70, 71 vaariklill 67 viltleht 12, 13, 14, 70 vioola 3, 37 võõrasema 37 õistubak 15, 20, 70 õisuba 24, 70 õlgilill 23, 42 õõlevkoi 46 ööpalsam 71</p>	<p><i>Calendula</i> <i>Nemophila</i> <i>Salvia</i> <i>Godetia</i> <i>Sanvitalia</i> <i>Digitalis</i> <i>Althaea</i> <i>Salpiglossis</i> <i>Zinnia</i> <i>Brachycome</i> <i>Scabiosa</i> <i>Nemophila</i> <i>Cineraria</i> <i>Viola</i> <i>Viola</i> <i>Nicotiana</i> <i>Phaseolus</i> <i>Helichrysum</i> <i>Matthiola</i> <i>Nycteria</i></p>	<p>ноготок немофила шалфей годеция санвиталия наперстник шток-роза трубкоязычник цинния брахикоме скабиоза немофила циннерария фиалка фиалка табак душистый боб огненный гелихризум маттиола двурога ночница</p>

LADINAKEELNE ÜHEAASTASTE LILLEDE NIMESTIK

Ladinakeelne nimetus	Eestikeelne nimetus	Venekeelne nimetus
1	2	3
<i>Acroclinium</i>	akrokliin	акроклиниум
<i>Adonis</i>	adoonis	уголек в огне
<i>Ageratum</i>	päsmaslill	долгоцветка
<i>Althaea</i>	tokkroos	шток-роза
<i>Alyssum</i>	kilbirohi	каменник
<i>Amaranthus</i>	rebasehein	амарант
<i>Anchusa</i>	imikas	воловик
<i>Antirrhinum</i>	lõvilõug	львиный зев
<i>Arctotis</i>	arktootis	арктотис
<i>Begonia</i>	begoonia	бегония
<i>Bellis</i>	kirikakar	маргаритка
<i>Brachycome</i>	tukalill, brahhükoom	брахикоме
<i>Calendula</i>	saialill	ноготок
<i>Callistephus</i>	aster	астра
<i>Campanula</i>	kellukas	колокольчик
<i>Celosia</i>	mätashari	петуший гребешок
<i>Centaurea</i>	jumikas, rukkilill	василек
<i>Chrysanthemum</i>	jaanikakar	хризантема
<i>Cineraria</i>	viltleht	цинерария
<i>Clarkia</i>	klarkia	кларкия
<i>Convolvulus</i>	kassitapp	дневная красавица
<i>Coreopsis</i>	neiusilm	ленок
<i>Coronaria</i>	käokann	горицвет
<i>Cosmos</i>	kosmos	красотка
<i>Crepis</i>	koertubakas	скерда
<i>Cynoglossum</i>	rass	чернокорень
<i>Dahlia</i>	daalia	георгин
<i>Delphinium</i>	kukekannus	шпорник
<i>Dianthus</i>	nelk	гвоздика
<i>Digitalis</i>	sõrmkübaralill	наперстянка
<i>Dimorphotheca</i>	kuldilill	золотоцвет
<i>Erysimum</i>	harakalatv	эризиум
<i>Eschscholtzia</i>	eldu, kalifornia magun	полынок
<i>Gaillardia</i>	mõrsjalill	гайлардия
<i>Godetia</i>	sametlill	годеция
<i>Gypsophila</i>	kiplill	гипсофила
<i>Helianthus</i>	päevalill	подсолнечник
<i>Helichrysum</i>	käokuld, õiglill	гелихризум
<i>Iberis</i>	ibeeris	стенник
<i>Impatiens</i>	balsamiin	бальзамин
<i>Ipomoea</i>	lehtertapp	граммофончик
<i>Kochia</i>	rõõsasmalts, kohhia	кипарис летний
<i>Lathyrus</i>	lillhernes	горошек душистый
<i>Lavatera</i>	rõngaslill	лаватера
<i>Leptosyne</i>	leptosiine	лептозине
<i>Linum</i>	lina, ilulina	лен

1	2	3
<i>Lobelia</i>	lobeelia	лобелия
<i>Malope</i>	lehterlill	малопе
<i>Matricaria</i>	kummel	ромашка
<i>Matthiola</i>	levkoi	левкой
<i>Matthiola</i>	õõlevkoi	маттиола двурогая
<i>Myosotis</i>	lõosilm, meelespea	незабудка
<i>Nemesia</i>	nemeesia	немезия
<i>Nemophila</i>	salulill, vaariklill	немофила
<i>Nicotiana</i>	õistubak	табак душистый
<i>Nigella</i>	mustkõõmen	девица в зелени
<i>Nycteria</i>	õöpalsam	ночница
<i>Papaver</i>	magun	мак
<i>Perilla</i>	pronksleht	перилла
<i>Petunia</i>	petunia	петунья
<i>Phaseolus</i>	õisuba, lilluba	боб огненный
<i>Phlox</i>	leeklill	флокс
<i>Portulaca</i>	portulakk	портулак
<i>Reseda</i>	reseeda	резеда
<i>Rudbeckia</i>	päevakübar	рудбекия
<i>Salpiglossis</i>	trompetlill	трубкоязычник
<i>Salvia</i>	salvei	шалфей
<i>Sanvitalia</i>	sanvitaalia	санвиталия
<i>Scabiosa</i>	tähtpea	скабиоза
<i>Schizanthus</i>	libliklill	шизантус
<i>Silene</i>	põisrohi	смолевка
<i>Specularia</i>	peegellill	колокольчик
<i>Statice</i>	parkjuur	керемек
<i>Tagetes</i>	peiulill	бархатец
<i>Tropaeolum</i>		шапочка
<i>Verbena</i>	mungalill, kress	настурция
<i>Viola</i>	raudürt	вербена
	kannike, võõrasema,	фиалка
	vioola	
<i>Zea</i>	mais	кукуруза
<i>Zinnia</i>	pruudisõlg, tsinnia	цинния

ВЕНЕКЕЕЛНЕ ÜHEAASTASTE LILLEDE NIMESTIK

Venekeelne nimetus	Eestikeelne nimetus	Ladinakeelne nimetus
1	2	3
акроклиниум	akrokliin	<i>Acroclinium</i>
амарант	rebasehein	<i>Amaranthus</i>
арктотис	arktootis	<i>Arctotis</i>
астра	aster	<i>Callistephus</i>
бальзамин	balsamiin	<i>Impatiens</i>
бархатец	peiulill	<i>Tagetes</i>
бегония	begoonia	<i>Begonia</i>
боб огненный	õisuba	<i>Phaseolus</i>
брахикоме	tukalill	<i>Brachycome</i>
василек	jumikas, rukkilill	<i>Centaurea</i>
вербена	raudürt	<i>Verbena</i>
воловик	imikas	<i>Anchusa</i>
гаиллардия	mõrsjalill	<i>Gaillardia</i>
гвоздика	nelk	<i>Dianthus</i>
гелихризум	käokuld	<i>Helichrysum</i>
георгин	daalia	<i>Dahlia</i>
гипсофила	kipsilill	<i>Gypsophila</i>
годеция	sametlill	<i>Godetia</i>
горицвет	käokann	<i>Coronaria</i>
горошек душистый	lillhernes	<i>Lathyrus</i>
граммафончик	lehtertapp	<i>Ipomoea</i>
девица в зелени	mustkõõmen	<i>Nigella</i>
дневная красавица	kassitapp	<i>Convolvulus</i>
долгоцветка	päsmaslill	<i>Ageratum</i>
золотоцвет	kuldilill	<i>Dimorphothecca</i>
каменник	kilbirohi	<i>Alyssum</i>
керемек	parkjuur	<i>Statice</i>
кипарис летний	põõsasmalts	<i>Kochia</i>
кларкия	klarkia	<i>Clarkia</i>
колокольчик	kellukas	<i>Campanula</i>
колокольчик	peegellill	<i>Specularia</i>
красотка	kosmos	<i>Cosmos</i>
кукуруза	mais	<i>Zea</i>
лаватера	rõngaslill	<i>Lavatera</i>
левкой	levkoi	<i>Matthiola</i>
лен	lina	<i>Linum</i>
ленок	neiusilm	<i>Coreopsis</i>
лептозине	leptosine	<i>Leptosyne</i>
лобелия	lobeelia	<i>Lobelia</i>
львиный зев	lõvilõug	<i>Antirrhinum</i>
мак	magun	<i>Papaver</i>
малопе	lehterlill	<i>Malope</i>
маттиола двурогая	õölevkoi	<i>Matthiola bicornis</i>
маргаритка	kirikakar	<i>Bellis</i>
наперстянка	sõrmkübaralill	<i>Digitalis</i>
настурция	mungalill	<i>Tropaeolum</i>
немезия	nemeesia	<i>Nemesia</i>

1	2	3
немофила незабудка ночница ноготок петуший гребешок перилла петуния подсолнечник полюнок портулак ромашка резеда рудбекия садовая роза санвиталия скабиоза скерда стенник смолевка табак душистый трубкоязычник уголек в огне фиалка флокс хризантема цинерария цинния чернокорень шпорник шалфей шизантус шапочка шток-роза эризиум	salulill lõosilm õöpalsam saialill mätashari pronksleht petuunia päevalill eldu portulakk kummel reseeda päevakübar rõngaslill sanvitaalia tähtpea koertubakas ibeeris põisrohi õistubak trompetlill adoonis kannike leeklill jaanikakar viltleht pruudisõlg rass kukekannus salvei libliklill peiulill tokkroos harakalatv	<i>Nemophila</i> <i>Myosotis</i> <i>Nycteria</i> <i>Calendula</i> <i>Celosia</i> <i>Perilla</i> <i>Petunia</i> <i>Helianthus</i> <i>Eschscholtzia</i> <i>Portulaca</i> <i>Matricaria</i> <i>Reseda</i> <i>Rudbeckia</i> <i>Lavatera</i> <i>Sanvitalia</i> <i>Scabiosa</i> <i>Crepis</i> <i>Iberis</i> <i>Silene</i> <i>Nicotiana</i> <i>Salpiglossis</i> <i>Adonis</i> <i>Viola</i> <i>Phlox</i> <i>Chrysanthemum</i> <i>Cineraria</i> <i>Zinnia</i> <i>Cynoglossum</i> <i>Delphinium</i> <i>Salvia</i> <i>Schizanthus</i> <i>Tagetes</i> <i>Althaea</i> <i>Erysimum</i>

SISUKORD

Sissejuhatus	3
Üheaastaste lillede paljundamine	4
Paljundamine seemnetega	4
Paljundamine pistikutega	10
Üheaastaste lillede kasutamine	12
Kasutamine peenardel	12
Lõiklilled	18
Potililled	21
Akende ja rõdude kaunistamine	22
Vääntaimed	24
Taimede istutamine ja hooldamine	25
Üheaastaste lillede liike ja sorte	27
Üheaastaste lillede tabel	72
Eestikeelne üheaastaste lillede nimestik	82
Ladinakeelne üheaastaste lillede nimestik	84
Venekeelne üheaastaste lillede nimestik	86

Ниине Александр и Сювалепп Алли
 ОДНОЛЕТНИЕ ЦВЕТЫ
 На эстонском языке
 Обложка М. Фукс
 Эстонское Государственное Издательство
 Таллин, Пярну маантс 10

*

Toimetaja K. Vool.
 Kaanekujundus M. Fuks.
 Tehniline toimetaja A. Ruutsoo.
 Korrektorid M. Sepp ja P. Hiie.

Ladumisele antud 22. VI 1955. Trükkimisele antud 23. VIII 1955. Paber-
 54×84, 1/16. Trükipoognaid 5,5. Formaadile 60×92 kohaldatud trüki-
 poognaid 4,51. Arvutuspoognaid 5,03. Trükiarv 6000. MB-16124.

Tellimise nr. 3308. Trükikoda «Kommunist». Tallinn, Pikk tn. 2.

Hind rbl. 1.30

Rbl. 130

A-20647
IV

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00812753 4